

13
14
VINDICIAE

TOP

DEVTER. XXVII, 4

CONTRA

CELEB. KENNICOTVM

INSTITVTAE

QVAS

SVB SVMMI NVMINIS AVSPICIIS
CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
PRAESIDE
VIRO EXCELLENTISSIMO AMPLISSIMO
DOCTISSIMO

IOHANNE FRIDERICO STIEBRITZ

PHILOSOPHIAE OECONOMIAE POLITICES ET CAMERALIVM

PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO

ALVMNORVM REGIORVM EPHORO

PRAECEPTORE ATQVE PATRONO

PIETATE MAXIMA AETATEM DEVENERANDO

D. XXV. APRILIS A. O. S. MDCCLXVI.

PVBLICO ERVDITORVM EXAMINI SVBIICIET

AVCTOR RESPONDENS

IOHANN SAMVEL ZEFFEL

OLSNA - SILESIVS

S. S. THEOLOGIAE CVLTOR.

HALAE MAGDEBVRGICAE
TYPIS GRVNERTIANIS

VINDICIAE

TOP

F

DEUTER XXVII

CELESTIUM

INSTITUTUM

OPUS

CONSTITUTUM IN ANTIQVAE REIPUBLICAE ROMANAE ORDINE

PER P. S. I. D. E.

VIRO EXCELLENTISSIMO AMPLISSIMO

DOCTISSIMO

IOHANNI BERGICO STEBRITZ

PHYSICAE MATHESICAE ASTRONOMICAE ET COSMOLOGICAE

PROFESSORI PUBLICO

FRANCOFURTI AD M. P. A. T. O. N. O.

ELIAS MAXIMILIANUS DE WITTENBERG

PHYSICAE MATHESICAE ASTRONOMICAE ET COSMOLOGICAE

PROFESSORI PUBLICO

OPUS

IOHANNI BERGICO STEBRITZ

OPUS

PHYSICAE MATHESICAE ASTRONOMICAE ET COSMOLOGICAE

PHYSICAE MATHESICAE ASTRONOMICAE ET COSMOLOGICAE

PROFESSORI PUBLICO

V I R O
EXCELLENTISSIMO CONSULTISSIMO
AMPLISSIMOQUE
CAROLO WILHELMO HÜBNERO

SERENISSIMI DVCIS VRTEMBERG-OLSNENSIS A CONSILIIIS
MVNIFICENTIAE KOSPTHIANAE DIRIBITORVM PRAESIDI GRAVISSIMO
PATRVN OLSNAE CONSCRIPTORYM EIVSQUE CIVITATIS
DIRECTORI SAPIENTISSIMO

V I R O
SANGVINE AC VIRTUTE GENEROSISSIMO
ET PER-ILLVSTRI
IVLIO ADOLPHO DE CZISCHVITZ

DECISIONVM PEREGRINARVM ARBITRO
ADMINISTRATORI SENIORI BENEFICI EIVSDEM KOSPTHIANAE
A LONGE GRATIOSISSIMO HEREDITARIO A STEIN ETC

V I R O
GENEROSISSIMO AC PER-ILLVSTRI
IOHANNI CHRISTOPHORO
DE FERENTHEIL

EIVSDEM INDVLGENTISSIMO MVNIFICENTIAE ADMINISTRATORI
ET HEREDITARIO A IAKSCHOENAV

NEC NON
V I R O
GENEROSISSIMO ET SUMME VENERABILI
IOHANNI ERNESTO GOTTLIEB
DE RADETZKY

SERENISSIMI DVCIS WVRTEMBERG - OLSNENSIS A CONCIONIBVS
AVLICIS CONSISTORII DVCALIS CONSILIARIO
MINISTERII QVOD APVD OLSNATES FLORET PARITER AC CIRCVLI
OLSNENSIS ECCLESIA RV M SVPERATTENDENTI SEMINARIIVQVE
ILLVSTRIS IN SPECTORI VIGILANTISSIMO
BENEFICIIVQVE KOSPOTHIANI ADMINISTRATORI
BENIGNISSIMO

V I R I S
LONGE MVNIFICENTISSIMIS
MAECENATIBVS AC PATRONIS
OMNI QVO DECET OBSERVANTIAE CVLTV PROSEQVENDIS

SINGVLIS
COLLOCATAM QVALEM CVM QVE OPERAM IN PAVCVLIS HISCE PLAGVLIS
QVAE FOETVS LOCO PERENIGVI
OCII ACADEMICI PER ANNV M TRANSACTI
HABERT
TESSERAMQVE GRATIARVM ACTIONIS PRO BENEFICIIS VERBIS
LONGE SVPERIORIBVS LICET LEVIDENSEM EXHIBERE
DEBEANT

CVM ADPRECATIONE
OMNIS PROSPERITATIS
IPSIS FAMILIISQVE IPSORVM SPLENDIDISSIMIS
A NVMINE SVMMO PORRO CONFERENDAE SINCERRIMA
LONGE VERECVNDISSIME

VT MAXIME PAR EST
PVBLICE DICAT CONSECRAT

AVCTOR
IOH. SAM. ZEFFEL

acpenumero mecum trutinanti, qua demum ratione gratiae VESTRAE ac benevolentiae, qua huc dum continuo me profecati studia subleuastis, statum aliquod documentum, idque publicum; nullo alio quidem modo hoc fieri melius posse tandem duxi, quam si lucubrationem quamdam, quam vocant academicam, conscriberem. Nominibusque VESTRIS longe sublimibus omni, quo par est, obsequii cultu prosequendis, inscriberem. En igitur hasce plagulas, e nulla alia quam eadem causa profectas, quae Splendoris, quem in se habent nullum, e Splendidissimis VESTRVM Nominibus vt nutuentur aliquid petant, sperant. En cogitata quaedam, dissertationis Viri moderni temporis longe celeberrimi, cuius equidem discipulus qui adpeller minime sum dignus, occasione composita! Accipiat ergo fronte, qua semper, quamdiu apud VOS commorabar, me arrisistis, exigua haecce testimonia animi, cultoris, quamdiu vivit, magnis VESTRVM nominibus adfurrecturi, submississimi! licet dignitatis, qua eminentis, qua supra quam laudari queat enitescitis, amplitudine parum sint digna! Accipiat ea, tenuem tamquam diligentiae foetum, aut vt rectius dicam oei solummodo litterarii, ab homine profectum, cui cum corporis infirmitatibus admodum colluctandum fuit hucusque; et tribuat, quae so, benigni eiusmodi diebus anxio dolore nimium turbatis, si turbatam saepius et non bene fluentem cogitationum, positionum, et expressionum deprehensuri sitis seriem, et si alia plura inueneritis, quae probatissimae VESTRAE eruditioni minime probabuntur; quod VOS per eum, quo meam quidem tenuitatem, studiaque exilia huc dum fouistis, amorem, enixe obtestor, rogo.

Viuas interim, EXCELLENTISSIME HVBNERE, maxime mihi suspiciende, viuas longum DVCLIS consilium, Olsnensium Patrum conscri-

*conscriptorum Caput ac Director longaeuū adhuc decus, deliciae Con-
 jugis, familiae gaudium, solatium ciuium, iustitiaeque praesidium!
 Vigeas et TV, PER ILLUSTRIS SENEX DE CZISCH-
 WITZ, ultra quam adsolent viuere mortales vitae fragillimaemetam,
 nouis quouis die viribus Corroboratus! Senex canus iuuenis floreas vi-
 gore in Generosissimorum, quibuscum TIBI intercedit necessitudo,
 agnatorum laetitiam, in sustentationem egenorum studia sectantium, in
 Subditorum amorem. TE GRATIOSISSIMUM DE FE-
 RENTHEIL CVM TVA OMNI FAMILIA seruet Numen,
 sospitet, et ad summam vsque aetatem porro prouebat florentissimum.
 Et viuas denique TV non minus, GENEROSISSIME DE RA-
 DETZKY, Vir ad Cineres vsque deuenerande, longa DVCIS SE-
 RENISSIMI voluptas, longaeuus satis salutarium Dei in seruatore
 diuitiarum praeco, inuictus aduersariorum horror, longaeuus diuini-
 rum Christi familiarum vigil et Antistes verendus. Viuatis, florea-
 tis, vigeatis omnium, si qui sunt, qui paucissimi sunt, Maecenatum optu-
 mi iique munificentissimi! Patres, patroni, fautores, mihi, quamdiu de-
 biles traho spiritus, non nisi summa veneratione cogitandi, nominandi,
 et si quoque Numen, quod solum nostrum regit halitum, me valetudi-
 narium nolit ad VOS reducem, in meliori tamen vita superstiti mihi
 multo perfectiori mente recolendi! Faucatis mihi denique obsecro singu-
 li, gratiamque VESTRAM propensioemque voluntatem, qua ni-
 hil mihi optatius, et ad spes fortunasque meas constabiliendas adcommo-
 datius contingere quidem potest, seruetis perpetuam.*

GENEROSISSIMORVM,
 PRAENOBILISSIMORVM AC MAXVME VENERANDORVM
 VESTRVM NOMINVM

*obsequentissimo obseruantissimoque
 Cultori.*

§. I.

entatevchus, quem vocant, Ebraicus, quo nos hodie
vimur, in multis alias fouet, ac Samaritanorum Pen-
tatevchus, lectiones, quarum nonnullae nullius aut le-
vioris saltim momenti sunt, aliae vero omnino aliquod
momentum trahunt. Quas inter jure meritoque iam
dudum referens est locus Deut. XXVII, 4. vbi codex Ebraicus exhibet
montem *Ebal*, in quo altare fuerit erigendum, Samaritanus vero pro-
ducit montem *Garizim*, cui altare idem fuerit superstruendum.

§. II. Haec ipsa lectionis varietas viris doctis occasionem prae-
buit sat amplam inquirendi, vtra lectio alteri praeferrere mereatur? Ple-
rique fecerunt cum lectione hodierna, in Codice Ebraico reperiunda,
rejecta, quam proponit Samaritanus, quam nimirum spuriam, et siue
per errorem siue per *περὶ σφω*, sequiori aetate substitutam, habuerunt.
Interim fuerunt etiam, qui pro Samaritici codicis lectione pugnarunt,
rati, Iudaeos aliquo post captiuitatem Babylonicam tempore voci *Gari-
zim* nomen *Ebal* subdolos in Samaritanorum substituisse odium, quum
inde ab vltima antiquitate vox *Garizim* exlitterit, ab ipso Mose profecta.
Omnes huc isti sunt referendi, qui Samaritanorum litterarum formas
antiquitate omnibus superiores esse ducunt, quibus et ipsum Mosen
vsum fuisse perhibent in consignandis illis quinque voluminibus, opi-
nati, quae in nostris vsu veniunt codicibus, non nisi Chaldaicas esse,
ab Esra demum soluta captiuitate sancitas. Adnumerandi his sunt *Iob.
Morinus in Exercitatt. eccles. ad Pentat. Samarit.* Ed. *Bernardus*, vti
videre est ex subiecta *Iosephi A. I. L. 4. c. 8. p. 251. (I)* nota.

A

Iac.

Iac. Barnage in *histoire des Juifs* L. 2. c. 3. Guil. Whistonus in *tentamina restaurandi textum hebr. proposit.* 6. p. 168 sqq. et, qui nuperrime his accessit, celeberrimus omnino Kennicotus in *diff. 2. super ratione textus hebraici V. T. c. 1. p. 17* sqq.

§. III. Dignum censemus ulteriori discussione hoc argumentum, ut pateat, nostrorum codicum lectio, utrum retinenda sit, an vero deferenda. Ac Kennicotus quum recentissimus Samaritanorum Pentatevchi exiterit martius defensor, isque, quam potuit, omnem posuerit operam, ut Masorethicam, prouti vocat, lectionem fallam, Samaritanam vero genuinam esse euincat; aegedum! periculum facturi, quid iuueniles, pertenues equidem, humeri valeant aut ferre recusent, examinemus modeste, libere et, quantum fieri queat, solide, quae in medium protulit Vir Celeb. utrum vim habeant ad fortiter persuadendum, an minus? Est vero Illustr. Kennicotus in eo, ut 1) ostendere conetur, a se dissentientes omne supra dubitationis periculum nondum posuisse, Samaritanos deprauasse textum; esse vero 2) e contrario admodum probabile, Iudaeos potius vitiasse textum. Nos scopo nostro contententius acturos esse speramus, si inuerso incedamus ordine, euicturi,

I. Nondum probabile effecisse Kennicotum, Iudaeos textus huius vitia-
tores esse nominandos.

II, Argumenta potius suppetere, quorum beneficio certitudine subim,
quam vocant, morali queat confirmari, Samaritanos, non vero Iu-
daeos, textus Mosaiici corruptores esse.

SECTIO I.

Euicturi, celeberrimum virum non probabile reddidisse, quod Iudaei textum Mosaiicum vitiauerint, lectores nostros monemus in antecessum, ipsum duo argumentorum genera pro sua sententia attulisse. Etenim N) omnem lapidem mouet, ut corruptionis culpam a Samaritanis arceat, deinde vero 2) eandem in solos Iudaeos transferat. Quae cum ita sint, iustrabimus ante omnia N) quomodo ea se habeant, quae pro Samaritanorum innocentia proposuit. Hic vero

§. IV. Primo loco (p. 30.) illud collocat, quod Garizim ex virisque partis confessione fuerit mons benedictionum, i. e. mons, ex cuius cacumine vel ad eius latus variae fausta precandi formulae proclama-

tue

tas fuerint. Deut. XI, 29. XXVII, 12. 13. *Iam vero minime, putas, aliquem sibi persuasurum, fore, illos qui sacrificia, quae adpellantur, pacifica offerrent (cui nimirum religioni semper quaedam diuinæ beneuolentiae adhaerebat notio) ex Numinis mandato id facere debuisse in monte Ebal, quem certum est fuisse locum solemnioribus maledictionibus annuntiandis destinatum: rectius ergo pro Ebale legendum esse Garizim. Obiter monemus, Virum Ven. insistere tum hic, tum in plurimis sequentibus argumentis, Barnagii et Whistoni vestigiis. Interim videbimus, quid roboris insit huic argumentationi. Argumentatur itaque Vir doctiss. pro vniuersitate vocis Garizim, ex eo, quod conuenientius fuerit in eo altare, ad praestanda sacrificia pacifica erigere, quam in monte Ebal. Ego quidem non intelligo, quid hoc ipsum ad dijudicandam veram lectionem faciat, quum in negotio eiusmodi rituali et breuissimi temporis omnia ad merum Dei redeant arbitrium; non vero ad id, quod nobis forte conuenientius videtur. Interim si vel maxime ex conuenientia sacrificiorum cum opportunitate loci ad veram nostri textus lectionem argumentandum fuerit; tum tamen causa non cado. Meminisse etenim oportebat Vir. Ven. in erecto altari non solum pacifica, sed etiam, et quidem ante omnia, holocaustica sacrificia fuisse offerenda, quae vero cum monte Ebal, maledictionibus pronuntiandis dicato, optime conueniebant Lev. I, 3. 4. Recirandae itaque super hoc monte erant maledictiones, quibus, qui legis migrauerant sancita, adficiendi erant; quas ut Israelitae, saepius promeriti, eo feliciori modo auerruncarent, sacrificiis sui expiationem quaerere debebant, qua obtenta, demum ad offerenda eucharistica progredi erant iussi. Si vero Vir doctiss. statuere velit, naturae rei magis conuenire, ut altare sacrificiis, nec non inscriptioni legis, sacrum, benedictionum magis, quam maledictionum monti inaedificatum sit: tum, fateor, me maiorem illum consensum non perspicere. Num enim benedictiones ita propriae sunt legis adfectiones, ut, ubi illae recitantur, altare quoque, si erigendum fuerit, rectius erigatur, quam alibi? Nonne maledictiones aequae ad legem pertinent, ac benedictiones: et nonne conuenientissimum est, ut, ubi dirae sunt pronuntiandae, etiam leges exhibeantur, quarum neglectu illas contraxeris? Verum haec cuncta tum demum valent, si cum Celeb. K. supponatur, altare super monte Ebal*

erectum fuisse; concidunt autem prorsus, et tunc ne umbra quidem probationis superest, si aliam, quam tum verba tum res ipsa flagitant, interpretationem adsumseris. Nego enim, altare constitutum fuisse in ipso monte, adfirmo potius, extructum illud fuisse *prope* montem, apud montem Ebal, in loco decliviore, seu valle inter *Garizim* et *Ebal* iniersecta, ita tamen, ut propius esset huic, quam illi, cui quippe propior erat arca foederis, quae et ipsa non in monte, sed ad montem, inter utrumque montem, collocata erat. Nemini enim obscurum esse poterit, inter montes *Garizim* et *Ebal* interjectam fuisse vallem, sat amplam, cui ipsa vrbs *Sichem* imminabat. In huius igitur vallis parte, magis versus montem *Ebal* vergente, erectum fuit altare, forte ex illis ipsis lapidibus, quibus verba legis inscripta erant. Hanc interpretationem verba *Mosis Deut. 27, 4.* probe patiuntur, siquidem \square praefixum infinitis notionem vicinitatis habet, et *apud* significat. Vide modo *Iudic. 16, 4. 2 Sam. 17, 8. 1 Reg. 8, 4. Ez. 10, 15. 2 Par. 24, 8.* Cui responderi Graecum *ev*, quod pari saepe subiectum est potestati cf. e. g. *Luc. 13, 14. πνευες ev*, i. e. juxta *Σιλωαμ*, et alibi. Ceterum paullo inferius plura trademus, quibus nostra explicatio muniri potest.

§. V. *Secundo loco* calculos sequentem in modum subducit *K. Samaritani*, ait, *templum in aliquo montium ad se pertinentium, eorumque diuinitus olim solemnioribus destinatorum ritibus, erecturi, haud dubie cum praetulis se censendi sunt, in quo Deo secundum mandatum ipsius disertim sacra fecisse maiores suos nouerunt. Cum itaque Garizim elegerint, magna veri specie concluditur, antiquissimis etiam temporibus non Ebal, sed Garizim, montem fuisse cultui religioso consecratum.* (p. 32. 33.) Sed hoc non sequitur. Ponamus enim, altare reuera in monte *Ebal* exstiterisse, atque adeo Samaritanis deliberandum fuisse, utrum montem, benedictionibus recitatis celebrem, an vero alterum maledictionibus enuntiatis terribilem, et altari instructum, eligere vellent: tum nullus dubito, quin illum, non hunc, praetulerint, partim quod ex eo singularis fauoris diuini signa fuerint edita, quae et ipsimet sibi promittebant, sperantes, fore, ut nouo altari, a se aedificando, Deus non minus fauoratus sit; partim quod mons *Garizim* fertilitate, amoenitate, fontibus, altitudine et amplitudine praeter altero maxime excelleret.

ret

ret, qui, utpote solis radiis expositus, plane aridus factus erat et sterilis. Paret iam, Virum celeb. non valide conclusisse. Si vero 2) nobiscum adsumitur, altare, a Deo mandatum, neutrum horum montium sibi vindicare potuisse: tum omnis argumentandi ratio prorsus perit; siquidem pro neutro montium illorum ex altaris in illo existentia pugnari potest.

§. VI. *Tertio* (p. 33-35) nouum robur suae sententiae accedere existimat ex naturali utriusque montis indole, cuius modo fecimus mentionem. Cum enim Ebal locus desertus omnique decore plane destitutus sit, mirum videri putat, quod altare ibi erectum, sacrificia ibidem oblata, populusque in eo epulari et laetari iussus sit, quod longe rectius in monte Garizim fieri potuisset. At enim vero 1) si Israelitae facpius in horrido Arabiae deserto epulati, et in omnia laetiarum genera effusi; et praeterea ad montem Sinai, inculum omnino locum, iussu Dei altare constitutum, inque eo sacrificia holocaustica et salutaria oblata, atque deinde epulae sacrificiales habitae fuerint, Exod. 24, 4. 5. II. tum non video, quid obster, quo minus solemniora eadem gaudia, iudem festiui ritus, in monte Ebalagitari potuerint. Interim 2) hoc nouum robur iterum plane euanescit, si in hoc monte nullum altare existitisse adferueris.

§. VII. *Quarto* prouocat (p. 39. sq.) ad Iothamum, qui Iudae IX orationem ex monte Garizim ad Sichemitas habuit, ubi sibi persuadet Vir. Doct. Iothamum haud dubie declamaturum fuisse in eo monte, quo lex conscripta atque altare erectum ante 240 annos fuerat, quare maius suae admonitioni pondus fuisse additurus. Dum igitur ex Garizim verba fecerit, facile credendum, hunc ipsum altari et lege scripta insignem fuisse: immo ad verum quam proxime accedere Viro Ill. videtur, hunc montem olim religionis publicae causa a Sichemitis esse frequentatum. Sed 1) argumentum hocce nobis plane nullum videtur: Iothamo etenim mentis consilia adfingit, de quibus ne res quidem in textu legitur. Montem Garizim conscendit Iothamus, tum quod propior esset Sichemitis, ita ut ex ipso verba fundens percipi facilius potuerit; tum quod altior, indeque orator magis extra telorum iactum positus esset; tum quod urbem Beer, in quam, utpote montibus et rupibus circum circa circumdatam, finita oratione sese recipiebat, in proxima haberet

haberet vicinia; tum denique fortassis eam quoque ob causam, quod locum, cui Deus fauisse videbatur, asyllum declarauerint Sichemi incolae. Hisce rationibus permotus se contulit *Iothamus* in *Garizim*. Caeterum 2) nisi me textus aperte doceret, et commemoratae negotii περιστασις id ipsum flagitarent, *Iothamum* declamasse ex *Garizim*, quaesitus, vbi putarem, ipsum orationem suam μερτικην habuisse: tum sine ambagibus responderem, in monte *Ebal*, ex quo olim maledictiones vibratae sunt. Fallerer tamen oppido, vnde adparet, ea, quae nobis aliquando conuenientiora videntur, non statim ex aliorum, multo minus Dei, iudicio talia esse: quod, quo tendat, facile ex superioribus claret. Denique 3) quum Vir doctiss. adferit, montem *Garizim* olim à Sichemitis religionis publicae causa esse frequentatum; tum moneo, id saltem de illius acratibus hominibus non valere, qui nimirum aedem *Baal-Berithi* v. 4. non in *GARIZIM*, sed forte in ipsa vrbe Sichem, exstruxerant.

§. VIII. Cum in eo est *Vir Celeb.* vt ostendat, montem *Garizim* à Sichemitis religionis publicae causa ab antiquissimis inde temporibus esse visitatum, deuenit quoque (p. 36 sq.) ad Samaritanorum placitum, quo dicunt, *Abrahamum* sacrificium ibidem super altari a se exstructo obtulisse; et quia existimat, hanc traditionem suum argumentum egregie adiuuare, hinc eandem ex *Genes. XII, 6. sq.* probare instituit, ratus, *Abrahamum* primam suam mansionem in monte *Garizim* habuisse, et haud dubie in eodem altare exstruxisse. At enim 1) hic lego quidem, *Abrahamum* profectum esse vsque ad tractum urbis Sichem, in planitiem, vel potius, quercetum *More*, ibique, diuina adparitione et promissione maectatum, altare aedificasse; sed de monte *Garizim* nihil lego. Immo vero 2) textus prorsus loquitur contrarium: is enim perspicue nos docet, *Abrahamum*, Charris relictis, si generalius loquendum fuerit, peruenisse ad tractum *Sichemiticum*, inprimis autem se contulisse vsque ad quercetum *More* v. 6. ibidemque, scilicet in querceto *More*, aedificasse altare. Iam mappas Geographicas, quae Palaestynam delineant, inspicienti patebit, quercetum *More* non solum a Sichem vrbe distitisse, verum etiam a monte *Garizim* longius remotum, propius autem monti *Ebal* fuisse. Quae cum ita sint, tantum abest, vt *Garizim* sibi vindicare possit altare Abrahami, vt potius magis ad *Eba-*
len

lem pertinere dici queat. Atque nunc intelligitur etiam, qui sacris his peractis, *Bethalem*, cui non minus mons *Ebal* propior erat, proficisci potuerit. Nec prorsus inuenustam censeo b. *Klausingii* coniecturam in *dist. de loco More* §. XI. quae nostro negotio commode inseruit, qua statuitur, *Elon More*, querecerum Doctoris, Abrahami puta, ibi cultui diuino vacantis populumque docentis, significare. Vocem enim מורה *doctorem* denotare, neminem latet; et querecerum illud a nouo doctore, nouo ritu litante, vnumque Iehouam Deum profitente, nomen trahere potuisse, nemini minus credibile videri potest. Adde illustrationis et confirmationis causa *Genes. 13, 3. 4.* Obiter moneo, *Ven. Kennicotum*, situm vtriusque montis describentem, locum *Deut. XI, 30.* haud probe transtulisse; *nonne jacent* (illi montes) *trans Iordanem* PROPE PLANITIEM MORE. Sequitur hic *Vir. Ven.* pentateuchum Samaritanum, qui textui verba מורל שכם, e regione *Sichemi*, vitiosissime adsiuit. Iam dudum obseruatum est à *Iob. Clerico*, verba posteriora מורל חוללה אצל ארורי מורה non pertinere ad remotiora huius v. 30. vbi montium describitur situs; sed ad proxime antecedentia potius esse referenda בערבון הישב בערבון, ita ut omnino ulteriori inseruiant designationi Cananaeorum, de quibus loquitur textus. Omne igitur comma concinne ita παρὰφρασεις: *hi autem montes sunt ad occasum Iordanis . . . in agro eorum Cananaeorum, qui planitiem tenent, ad Gilgalem usque porrectam, non procul a More quereceris.* Quod nisi ammiratur, vel concedendum erit in *Eusebii* et *Hieronymi* errorem, qui montibus his longe alium situm attribuerunt, ac ipsi Samaritae; vel plura loca nomine *Gilgal* antiquitus venisse, cum quibusdam ex mera coniectura comminiscendum erit. Hoc videri potest, si lubet, in *Relandi Dissert. miscel. P. I. Diss. 3. de monte Garizim* Pag. 130.

§. IX. Hucusque satis ostendisse mihi videor, V. K. ex *Abrahami*, quod attulit, exemplo nihil probasse, etsi ei magnam vim inesse ad firmandam suam sententiam, quod miror, sibi persuasum habeat. Sed si vel maxime largiri vellem *Viro Celeb.* Abrahamum vere, vel in ipso monte, vel ad radicem illius, super erecto a se altari sacrificio Deum veneratum esse: quid, quaeso, lucri ad ipsum redibit? Numquid iusta sequitur consuetudine; *Abrahamus ante quadringentos an-*

nos

nos hunc montem ad sacra in eo vel ad eum peragenda elegit; Ergo Deus iussit, ut Israelitae, Canaanem ingressi, itidem altare aliquod super eodem erigerent, vtur hi in plane dissimili instituto jam versarentur?

§. X. Quintum argumentum pro Samaritanis aduersus Iudaeos depromit (p. 38 sq.) ab ingenio et indole eorum, demonstraturus, hos falsarios, illos vero bonos viros fideque probatissimos esse existimandos. Hic scribendi finem non inuenirem, omnia, quae dici poterant, si in medium proferre vellem. Suffecerit itaque mihi retorquendo potissimum respondisse: ex quo haud difficile erit intellectu, minime probabiliter disputasse celeb. dissentientem. Narrat igitur ex *opist. Huntingtoni ad Ludolfum*. 1) VNUM e Sicheimitis Msc. quoddam exemplum legis in collo suspensum habuisse, et tamquam rem valde caram in sinu fouisse. Sed legat V. V. de scribarum Pharisaeorumque cohorte *Matth. 23, 5.* quomodo dilatauerint *Φυλακτικα* sua, et ampliauerint fimbrias vestimentorum suorum, vt se numquam non legis diuinae memores esse significarent. Commemorat porro 2) *Sozomenum Samaritanos adpellare τῆς Μωσῆος νόμος τοῦ μαλίστα ἑλλώτας*, et *Maimonidem* de iis dicere, didicisse eos, abolita idolotatria, legem, et intellexisse eam iuxta sensum litteralem, et praecepta, quae obseruabant, obseruasse ἀκριβεστάτος, omni-que animi contentione; *Obadium* porro de *Bartenora* de iis adfirmare, ipsos obseruare legem scriptam, et omne praeceptum, quod tenuerunt, longe diligentius obseruare quam ipsi Israelitae: et denique *Hottingerum* dicere, Samaritanos ipsorum Iudaeorum testimonio legis cultores esse rigidissimos. At audiatur et altera pars! audiamus, quae, nunc etiam *Paulum*, qui *Roem. IX, 31.* *Israelem*, eumque carnalem, tum temporis in statu obdurationis positum, vocat *διωκοντα τον νομον δικαιοσυνης*, qui tamen ad iustitiae legem non peruenerit. Et quare, quae, nunc quod corruerint legem? minime; sed v. 32., quia iustitiam obtinere satagebant *ως εἰς εγγυον νομου*. Hinc *Cap. X, 12.* Iudaeis perhibet testimonium eos ἑλλώ propter Deum flagrare, quamuis ille non sit oculus, eamque v. 3. eo ipso eos prodere adfirmat, quod iustitiam operibus legi conuenientibus consequi conarentur, de iustitia, quae Deo solummodo probatur, minus solliciti; quum tamen Seruator sit *νομος τελος v. 4.* Addamus *Act. 22, 1.* vbi *Paulus* se institutum esse adserit secundum ἀκριβεῖαν τῆς πατρῶος νόμου, et Pharisaeorum adhuc familiam sequen-

sequentem extitisse τὰ θεῶν ζήλωται; quibus dictis, ad omnem illico coetum conuersus, subiungit, *quemadmodum vos omnes hodie estis.* Ita etiam Iacobus C. 21, 20. 21. de multis Iudaeorum, ad Messiam conuersorum, myriadibus proficitur, *iplos esse ad unum omnes τὰ νόμους ζήλωτας,* (quod procul dubio ex Iudaismo retinuerant) *iplosque aegre ferre, quod de Paulo sibi renunciatum sit, eum defectionem Iudaeos, inter gentes dispersos; docere a Mose, seu lege mosaica, dum et circumcisione, et reliquis oriundis ex Mosis οικονομία ritibus obseruandis, eos prohiberet.* Quid, quod? Seruator Iudaeis numquam exprobrat, quod legis litteram non sectarentur, ejusque tenaces non essent *Φυλάκας;* sed potius, quod eam ratione prorsus insufficiente explicarent *Matth. V, 21* sqq. *μη περισσεύσης αὐτῶν δικαιοσύνης,* et clauem ad eam rite intelligendam sustulissent *Matth. 23, 13.* Luc. 11, 52, ipsamque haud legitime exprimerent moribus *Matth. 15, 3* sqq. Hinc etiam suis injungit *Matth. 23, 2. 3. vt,* quaecunque *οἱ γεγραμμεῖς καὶ φηρισαιοὶ, ἐπὶ Μωσέως καὶ θεῶν καθίζοντες,* ex lege obseruanda proponerent, adcurate seruarent, opera tamen eorum non imitarentur, ipsi siquidem traderent legis sancita, relinquerent autem eadem intacta. Nihil luculentius pro Iudaeis, litteram legis jactantibus, dici potest iis, quae *Roem. 2, 17. 18-20.* leguntur. Hic apostolus Iudaeos sinit *adquiescentes in lege; gloriantes se esse Dei, noscentes Dei voluntatem, institutos in lege, explorantes varias circa eam quaestiones, iactantes, se esse caecorum duces, lumina mundi, stultorum coercitores, doctores rudium, cognitionis et veritatis, seu verae cognitionis in lege, prae se ferentes formam.* Enimuero numquid forte negat Paulus, iplos leges manu diurna nocturnaue versare, indeque, si litteram spectes, veram legis cognitionem sibi comparasse, eo usque, vt alios legem docere poterint, eosque legis, in qua acquiescebant, aestimatores existere? minime: addit potius v. 21. *doces quidem alios, at te ipsum non doces, agis, ac si Dei praecepta non ad te, sed ad alios pertinerent.* Quae cum ita sint, haud video, qui *Vir doctus* post laudes de Samaritanis longa serie recensitas inferre poterit, *etiam ex hac parte minus probabile esse, Samaritanos voluisse legem Mosis vitari, quia magna ejus ducti fuerint reuerentia.* Ad eundem sane modum minus, imo minime omnium, probabile est, Iudaeos legi Mosis violentas

lentas voluisse inferre manus, quia magna ipsius tenebantur obseruantia.

§. XI. Haec tenus dictis illud quam maxime accedit, quod, quae de pietate Samaritanorum erga legem prouit *V. V.* testimonia, recentiorum aetatem respiciant, et nequaquam de illa valere queant, quae vel Samaritanorum pentateuchus confectus, vel Hierosolymitanum templum restauratum, vel templum Garizitanum aedificatum fuit. Tunc enim temporis plane aliis moribus se imbutos esse ostenderunt, quam quidem vel tempore Seruatoris, vel etiam recentissime, ad mendicitatem vsque redacti, vsi sunt. Unde a praesenti instituto prorsus aberrant, prout *V. V.* ipse (p. 44.) fatetur, quae longa fati excursionem (a p. 40-44.) de fide Samaritanorum in Messiam, de generosa mente Samaritae in parabola, et de grato animo a lepra curati, in Christum exhibito, commemorat; vbi tamen *Vir Ill.* studioso ea dissimulasse videtur, quae *Lucae 9, 51* sqq. de Samaritanis quibusdam traduntur. Vix igitur sine admiratione legimus, quae his tam intempestiue adlati p. 44. superstruxit *Vir Celeb.* Quodsi itaque, sic ait, honestus animus Samaritanorum, eorumque summa religio legis Mosaicae, cogunt, ut credamus, minus esse probabile, eos hanc voluntariam corruptionem fecisse, etc. Quam bella ratiocinatio! Samaritae quidam recentioris aevi, atque nonnulli aetate Messiae, in terris versati, viuentes honestum animum, summamque legis Mosaicae prodiderunt religionem; Ergo cogimur, ut credamus, minus probabile esse, illis quoque Samaritanos, qui templi Garizimaci extructi tempore, et paulo post, adeoque ante aliquot centenos annos, exstiterunt, nisi ipsorum ere silerit, ut suo templo omnem quamcumque poterant, conciliarent auctoritatem, voluntariam ejusmodi suscepisse deprauationem? Hoc perinde esset, ac si quis argumentaretur: hodierni Angliae, Germaniae, etc. incolae ex parte sanctiorem Christi doctrinam toto animo sequuntur; ergo minime videtur probabile, ultimos ipsorum majores nullo prorsus tempore gentiliu superstitioni fuisse addictos.

§. XII. Ut haec paradoxa ratiocinandi ratio eo magis innotescat, age! breuiter contemplerur, quales Samaritae fuerint antiquioribus illis temporibus, quae propius ad praesens negotium spectant, quam honestum animum gesserint, quam miram legis Mosaicae religionem
prodi-

prodiderint. Discimus itaque ex 2 Reg. 17, 25 sqq. novos colonos regni quondam Israelitici Deum initio non veneratos, tandem, ne omnes perirent, a sacerdote quodam, haud dubie Aharonitico, legem Mosaicam edoctos fuisse. Tantum vero abfuit, ut praecunte lege mosaica solum Iehouam debito cultu prosequuti fuerint, ut potius turpissimi, quem aiunt, syncretissimi rei cum Summi numinis cultu suorum deastrorum conjunxerint venerationem. Atque in hoc luto primi non solum haeserunt habitatores; sed etiam v. 41. ipsorum filii et nepotes, usque ad Iudaeorum migrationem in Babylonicam captiuitatem. Interim pedetentim factum est, ut idolorum cultui nuncium mitterent, Iehouae religioni vices vacantes. Quo autem praecise tempore id contigerit, quae occasione, dicere non habeo. Illud liquere puto, quod post Iudaeorum reditum, et praesertim cum *Manasses* sacerdos, *Sanballati* gener, sese eis adiunxisset, idolorum esse desierint cultores. Gloriantur ea ipsa de re *Esræ* 4, 2. vbi proceres Iudaeorum permoturi, ut se in communionem extrahendi et deinde frequentandi templi admitterent, inquirunt, *perinde ut vos quaerimus Deum vestrum; neque inde a temporibus Esarhaddonis — nos sacrificantes sumus* scil. diis aliis, vel, si Keri potius sequi vuleris, *eique* scil. Deo vestro *nos sacrificantes fuimus inde a temporibus* etc. Etsi posterius falsum sit per scriptoris facti testimonium; prius tamen haud difficile concedo. At enim cum Samaritani repulsam tulissent a Iudaeis, causis sat grauibus inductis, quomodo, quae te, se erga Iudaeos gesserunt? Qui nimirum jam antea fuerant Iudaeorum aduersarii *Esræ* 4, 1. illi, a templo Hieros. aedificando exclusi, quae modo excogitari poterant, impedimenta Iudaeis objiciebant v. 4. et v. 5 sqq. prius non quiescebant, quam profusis largitionibus, multisque sparsis calumniis, apud Persarum regem efficerent, ut Iudaei per tempus bene longum a templo desistere juberentur restaurando. Hicne est honestus animus? haecne sunt legis mosaicae religiose obseruatae indicia? Minus porro honeste, et legi mosaicae parum conuenienter Manasses, post illegitime initum cum extranea matrimonio, pontificis inter Samaritas officium et dignitatem sibi vindicauit, et templo Garizitano sui causa nouiter extructo praefuit, quamvis ex sacris suae gentis libris aliisque documentis bene nosset, Deum quam discretissime declarasse, Hierosol. templum sibi adprobari. Ne-

que cum honestate, a Viro Excell. tantopere laudata, conciliari commode potest, quod fordidos quosuis, Iudaeos, quibus legem propter violatam suos inter viuere non integrum erat, tamquam dignissima sui coetus membra reciperent. Denique nec id religiosam prodit animum, quod Manasse nisi auctore, saltem fautore, factum sit, vt Samaritae Vates sic dictos priores et posteriores numquam pro diuinis habuerint, eam maxime ob causam, quod vniuerso suo instituto aduersos esse perspicerent. Insecutis postea temporibus in religionis negotio fuerunt vertumni; vnde, teste Iosepho L. 9. A. I. C. 14. §. 3. *cum res Iudaeis prospere euenire viderent, eorum cognatos sese appellabant — Cum vero illos in aduersis versari conspicerent, tunc se nihil ad eos pertinere dicebant, nec quidquam juris sibi cum illis intercedere, aut ex beneuolentia aut ex propiori sanguinis consuetudine, sed inquilinos esse ex alia gente prae se ferebant.* Eadem habet L. 11 Cap. 8. §. 6. Vtrum vero hdem mereatur, quon tradit, eos Antiocho Epiphani, ne iisdem calamitatibus, quibus Iudaei, adfligerentur, permisisse, vt templum montis Garizim Διος ελληνισ, Iouis graecanici, nomen ferret, disquirant alii. Cellarius saltem in diss. de gentis Samaritanae historia et cerimoniais §. 22. mitius de ipsis iudicat. Iam videant lectores nostri, vtrum ab ingenio Samaritanorum adeo abhorreat, vt in corrupti codicis sacri ne suspicionem quidem venire poruerint.

§. XIII. Pergo ad Sextum (p. 39 sqq.) quod *Vir Ven. ex colloquio seruatoris cum muliere, Samaritanorum e gente oriunda, Ioh. IV. colligit, in quo nihil deprehenderetur, vnde vel leuis tantum enascatur suspicio, Samaritanos criminis eiusmodi esse auctores, quamuis mulier hanc ipsam quaestionem de loco cultus diuini genuino, cuius causam Iudaeos inter et Samaritanos acriter decertabatur, mouerit. Tantum hic abesse putat, vt monti Garizim prae Ebale dignitatem suam detraxerit Seruator, vt ne quidem templum Hierosolymitanum templo Garizimaeo vllomodo praeterlerit.* Ponamus, N) haec omnia recte sese habere: tum poterat *Vir Cel.* ad suum argumentum responsum facile ex ipso modo, quo Christus sciscitanti satisfacit mulieri, repetere. Etenim I) vixt probe nosset, ad summi numinis ductum Hierosolymorum aedem fuisse extructam I Par. 29. 11. sq. 19. eandemque vnicum esse locum, ad quem Deus cultum Leuiticum voluerit adstrictum I Reg. 8, 10. sqq. IX, 3.

IX, 3. XI, 13. XIV, 21. Paral 5-7. ideoque Luc. 2, 49. in templo sedens, se in iis, quae patris essent, versari profiteretur, et Matth. 21, 13. templum *suam domum* vocaret: non tamen, vipote semper *euangelos* agens, opportunum esse existimauit, cum imperita muliercula historicam pariter ac criticam quaestionem tractare, quam si vel ab ouo incepisset, et ad minutissima vsque excussisset, capere tamen non poterat; idque 2) inprimis ideo, quia in eo erat, vt cum muliere doctrinas, non tantum vtiliores, sed et plane necessarias, doctrinam scilicet de Messia, ipsiusque ad illum conuersione, communicaret, indeque occasionem nancisceretur reliquis etiam suae gentis innotescendi. Cui 3) illud accedebat, quod tempus iam iam aduentauerat, quo Leuiticus Cultus, qui haectenus obtinuerat, omnis abolendus, et omnis quaestio de loco cultus plane superuacanea haberi debebat. Quae cum ita sint, ex sapientissime omissa opinionum Samaritarum confutatione minime omnium sequitur, seruatorem eas adprobasse, aut largitum esse, pentateuchum Samaritanum de loco cultus recte praecipere. Eundem morem saepe Christus tenuit, sicubi discipuli, Iudaicis opinionibus de Messia eiusque regno imbuti, quaestiones vel omnino futiles, vel saltem magis curiosas quam ad utilitatem comparatas, ad soluendum proponerent. Neque eas omnes confutabat, neque earum longius examen semper instituebat, sed animos potius ad scitu magis necessaria reuocabat, caeteris dici et tempori relictis. Interim 2) minime concesserim, Christum nullo prorsus modo saltim subindicasse, si omnino quaestio de loco cultus agitata esset, Iudaeos vtique veram, Samaritanos autem spuriam fouere sententiam. Hoc sibi volunt verba y. 22. vbi Samaritanos saluator *adorare* ait, *quod nesciebant, Iudaeos vero adorare, quod sciebant, quia salus esset ex Iudaeis.* Quum enim ipsis generatim crassio rem veri cultus ignorantiam, qua vero Iudaei haud laborabant, vitio vertit; facile pater, ipsum quoque veri loci ignorantem, cultui diuino hucusque consecrati, eis exprobrare. Idque eo certius adsumitur, quia non tam illa aetate *in obiecto* cultus, quam potius *in modo*, a veritate aberrabant. Idem pari ratione expositum deprehendimus in *Relandi* Diff. Misc. P. 2. Diff. 7. p. 62. Sed fac denique 2) Christum nulla prorsus ratione, ne obscurius quidem, Samaritanos reos accusasse criminis deprauari textus: tum quaere

rere liceat ex *Viro Doct.* num vllum, vel minimum, indicium ex Seruatoris oratione colligi queat, ex quo intelligatur, ipsum Iudaeos huius criminis insinulasse? Quibus ita explicatis, planum esse arbitror, hoc argumentum nihili prorsus esse, quo ad confirmandam suam sententiam vsus est *Ill. K.*

§. XIV. Satis haec dicta sint de *primo argumentorum genere*: pergimus ad *secundum*, vbi V. V. omnes ingenii nervos intendit, vt probeat, *omnem corruptionis culpam in Iudaeis solis residere*. Eum in finem ω) inde a p. 44-57. adserit, *Iudaeos haud raro manifestae corruptionis textuum sacrorum reos factos esse; ex quo sponte sua fueret, haud immerito eos in suspicionem adduci, quod et locum Deuteronomii deprauerint*. Ego haudquaquam diffiteor, hodiernos Iudaeorum codices ita esse comparatos, vt aliquando erroneas lectiones exhibeant, quae vel ab ἀβλεψια, vel ab ignorantia scribarum, vel ex destinato consilio, proficisci poterunt. Habuerunt scripta vtriusque foederis haecce fata cum aliis libris communia, nisi mera miracula crepare, atque ipsorum oculorum testimonio aduersari volueris. Neque video, quid periculi ex eo ipso in religionis causam redundet, partim quod illae corruptiones salutis arcem haud attingant, partim quod plures earum non in omnibus codicibus inueniantur, partim quod, si vel nonnulla menda in omnibus codices, quos hodie habemus, irrepperint, occasio tamen non desit, ea antiquiorum versionum beneficio, regulisque, quas criticas et hermenevticas vocant, ducibus tollendi; cui labori perficiendo ipse *Vir Ven.* quam praeclarissime inferuit. At enim vero id quoque vicissim mihi dari velim, et saepius jam contigisse, et quotidie adhuc contingere, vt in corruptorum numero collocentur loca, quae maxime sana sunt. Ipse V. D. videtur mihi hic nimium fecisse. Ita enim mihi vix persuaderi potior, textum *Deut.* 27, 26. ad quem p. 45 sqq. primo prouocauit, corruptum esse, quamuis versio graeca, textus samaritanus, Syrus, imo ipse *Paulus Galat.* 3, 10. et denique *Iustinus Martyr*, cum paulo aliter exhibuerint, atque exinde *Hieronimus* Iudaeos voculas *omnis homo et in omnibus*, ne viderentur esse sub maledicto, si non possint omnia complere, quae scripta sunt, deleuisse incusauerit. *Whistonus* in conatu textum hebraicum restituendi p. 101. et 309. eadem chorda oberrat, eumque, vt saepius, presse sequitur *Kennicotus*, et quidem

quidem, quod mihi videtur, sine ratione. Quis enim, veterum versio-
num gnarus, nescit, earum auctores subinde hanc illamue vocem,
quam res ipsa flagitat, maioris perspicuitatis causa addere? Quis vero
ex ejusmodi additamenti textum sacrum emendare et complere ausit?
Quae hic textus hebraicus indefinire posuit, ejusmodi indefinite pos-
tum vplurimum vniuersaliter valet, ea Samaritanus, LXX. atque ex hac
versione Syrus, et deinde *Paulus*, qui LXX sequi solet, quousque quoad
sensum cum Scriptoribus sacris conspirant, nec non alii, vniuersaliter
enunciarunt. Praecluit Christus ipse exemplum, qui *Matth.* 4, 10 vo-
cem *μωυς* interposuit, etsi illa in loco Deuteronomii non legatur. Deri-
dendum se aliis propinaret, qui ex hoc Christi additamento, negotio
ipsi congruo, textus emendationem suscipere vellet. De cetero, quam
Hieronymus allegauit, fraudis Iudaicae rationem ne dignam quidem exi-
stimo consultatione. Rectius forsitan V. C. huc retulit *secundo* (p. 48-55)
Jud. 18, 30. vbi in eodd. nostris *Ionathan*, Sacerdos simulacri Danici,
filius Gerschomi, MANASSIS FILII, vocatur, cum potius מֹשֶׁה *Mosis filius*; siqui-
dem hic, non vero *Manasser*, filio vsus esset *Gerschomo*. Ita legendum
postulant *versio Vulgata*, nec non *Hieronymus*, et nonnulla graeca ex-
emplaria. Quamuis forte non plane de nihilo sint, quae pro recepta
lectione dici possent; cuius etiam defensionem *Ioh. Clericus* ad l. c. in
se suscepit: non tamen ei pertinaciter refragabor, qui loco *Manassis*
Mosis nomen substituendum esse iudicauerit, vix rationem illam, quam
Iudaei quidam proferunt, explanaturi, quare *Mosis* nomen ex textu
eliminatum sit, admodum elumbem esse arbitrer. At enim vero quid
inde? multi siquidem iam dudum Rabbinii hoc scribae, vel scribarum
vitium, quod et nostri codices fecere suum, obseruarunt, quorum de-
rum *Hieronymus* pressit vestigia. Nonne ex eo intelligere est, vel
inter ipsos Iudaeos haud defuisse sinceros cordatosque viros, quinimmo
artis criticae peritos, eosque a fraude pallianda alienissimos, antecesso-
rum vitia haud dissimulantes? Nonne exinde simul consequitur, teme-
re dici, omnes Iudaeos vnanimi consensu conspirasse in deprauationem
hujus vel illius loci biblici? Neque inter nostrates defuerunt viri eru-
diti, quibus hoc vitium dudum fuit perspectum. Omnium instar excito
doctiss. *Anonymum*, qui in *symb. literar.* T. I. P. 2. p. 31. jam ante com-
plures

plures annos hanc sententiam cum orbe erudito communicavit; cui jure adjungitur Vir Cel. *Iob. David Michaelis*, loco ab ipso *V. K.* allegato.

§. XV. *Tertius*, quem (p. 55. sq.) praesupponit K. locus, contra Iudaeos eo feliciori Marte militaturus, est *Iosuae XV, 60.* ubi *Hieronymi* iterum stat a partibus, occasione loci *Michae V, 2.* undecim urbium mentionem facientis, quae in LXX quidem versione superius citati *Iosuae* lociprehenduntur, in textu tamen hebraico haud commemoratae. Quas sicuti vere recensitas a *Iosua* adfirmare videtur; ita opinatur, Iudaeos odio christianae religionis incitatos, forte e textu hebraico omisisse, quia *Bethlehem Ephrata* in istarum urbium numero collocetur, in tribu Iudae sita, natalis olim servatoris Messiae locus. Breuitatis causa mitto ea, quae pro lectione hodierna ebraei codicis dici solent; peri illa possunt ex *Carpzovii criticae S. P. 3. p. 790 sq.* Ego, quid enim distitit? magis propendeo in eorum partes, qui statuunt, has vrbes olim in Mstis ebr. designatas fuisse, ex quibus eas hausserunt LXX. *Primo* enim vix concipi potest, *Iosua*m, vrbes tribus Iudae enumerantem, tot omisurum fuisse vrbes, quae omnino ad illam tribum pertinebant, interque eas *Bethlehemum*, suo tempore quam maxime nobilitandum. *Deinde* vero suppetias fert locus *2 Par. 11, 6.* qui nonnullas earum urbium commemorat, quarum LXX faciunt mentionem. Interim quidquid horum sit, de quibus in viramque partem disputari posse video: nego tamen et pernego, has vrbes omisas esse a sequioris aetatis scribis ex malitia, ne *Bethlehemum* commemorare necessum haberent, quod oppidum Christiani Messiae patriam esse profiterentur. Optime hic *Clericus*, non video, inquit, cur a Iudaeis propterea erasa essent, cum sit alias in *V. T.* sat frequens mentio *Bethlehemi*; *Davidis patriae*. Sic est omnino. Quodsi haec mentem fouissent Iudaei; tum sane non hic solum, sed etiam in aliis locis *ισοδωρα πατρις*, delere debebant *Bethlehemum*, ubi vel cum additamento *Ephratae* vel *urbis Iudae* legitur. c. c. *Gen. XLVIII, 7. Iud. XVII, 7. Ruth. I, 2. I Sam. XVII, 12. Mich. V, 1.* quorum tamen neutrum factum animadvertimus. Quinimmo si christianorum odio codici sacro violentas manus inferre voluerunt: cur non multa plura vitiarunt, delerunt, omiserunt, loca, ad quorum ductum inde ab omni retro tempore fortissime aduersus ipsos disputatum est? Quae omnia omnino manifesta mihi

mihî videntur indicia, eos has vrbes, si vere omiserint, neutiqum data opera omisissè. Et, quaeso te, si *Bethlehemum*, oppidum, quod etiam *Ephrata* vocatur, ferre non potuissent: quidni Bethlehemium solum omiserunt, vt eo felicius lateret ipsorum malitia, reliquis X vr-bibus manentibus illaesis? Accedit, quod in *Talmude* fateantur ingenui, *Bethlehemum* Messiae esse patriam, ipsos etsi haud fugeret, Christianos pro charactere Messiae, in Iesu conspicuo, venditare, quod *Bethlehemi* natus esset. Sed quid opus est verbis, cum *Relandus in Palaest.* Lib. 3. p. 643 sq. omnem admissae malitiae suspicionem egregie pro-fligauerit, et *Clericus* praeterea modum explicuerit, quo scribae ex mera ἀβλεψία peccare potuerint. Illud autem prorsus improbable esse arbitror, quod, vt putat, *V. D.* haec omisso primitus ositantiae descriptoris, eius vero perpetuitas Iudaeorum odio in christianos adscri-benda sit; quum ex Iudaeorum librorum confessione aliud eluceat, ip-sique *Micheae* locum, facile hac in re principem, per cuncta secula in-tegrum reliquerint.

§. XVI. Finit hanc tractationem p. 57. Vir Cel. memorato *Pri-dosii* consensu, qui quippe expressè Iudaeos corruptionis in graeca versione ad *Esa.* 19, 18. studio factae accusaret. Cum enim in Ebraico עיר החרם vrbs destructionis legatur, *Pridosius in connexionione sua* P. 2. p. m. 329 exillimat, LXX ex mero turpique fauore erga templum Oniae, exhibuisse πολις Ασεδεκ κληθησεται μια πολις; quae verba verit, quasi צדק עיר legissent, vrbs iustitiae vocabitur una vrbs. Iam non vrgebo, quod, quae ad summum de LXX versione turpiter confecta valerent, ad ipsum ebraicum textum minime trahi queant; illud vero praeterire non possum, quod *Pridosius* prorsus infeliciter probauerit ex loco *Esaiano*, Iudaeos Alexandrinos textum corrupte intrudisse. Quis sibi persuaderi patietur, Ebraice doctissimos eos interpretes vocem צדק, si eam in mente habuissent, tam insulse scripturos fuisse Ασε-δεκ? Quidni, si urbem, in qua Onias templum aedificauerat, a iustitia commendare voluerunt, verisissent potius πολις δικαιοσυνης κληθησε-ται μια πολις? Ignorauit igitur doctissimus *Pridosius* veram huius de-nominationis rationem, quam vero, praecunte *Ikenio* in *diff. philol. theol.* n. 16. de *Vir heres et altari Iebouae in media Aegypto*, rectius proponam. Quod itaque attinet ad locum, quem *Esaïas* designauit, is

non nisi ער דרס i. e. Leontopolis, vrbs leonum, in qua leones superstitiose colebantur, cumque in finem alebantur, vocatur: *Heres* enim arabice est leo, ab *سرس* contudit vehementius, ebr. destruxit, vehementer contudit, contundendo fregit, quod in leonem optime quadrat. Iam sunt quidem perplures, qui *Onias* aedem Heliopoli quaerunt, quasi in ebr. *סרס*, quae vox solem significat, legeretur: sed errant, sita quidem fuit in tractu Heliopolitano, speciatim vero ad urbem Leontopolin, vel in ea ipsa. Constans enim Ebr. lectio *Heres* est, non *Cheres*; quacum egregie conuenit *Iosiphus* A. I. L. 13. c. 3. §. 1. 2. 1 12. c. 9. §. 7. l. 20. c. 10. et de B. I. L. 7. c. 10. §. 3. atque ipsa, de qua nunc sermo est, *versio alexandrina*, cujus auctores in ipsa Aegypto fuere. Etenim *Afed* seu *Afadon* Arabibus notat *leonem*, voci vero *Afed* adnexum est K. seu *כ*, quod Orientales ad vocum finem saepe adsumere solent. Immo Arabes ipsi habent *Afchdeg* vel *Afideg*. Videri etiam potest ad h. l. *Viringa* in comment. in primis p. 582. ed. Basil.

§. XVII. Sed quorsum haec omnia? In eo est Vir Cel. vt nunc lectoribus suis persuasum eat, credible esse, quod Iudaei, qui textum biblicum subinde, vel praeter intentionem, vel data opera deprauarunt, etiam *Mosis* verba *Deut. XXVII, 4.* substituta voce *Ebal* loco *Garizim* corruerint. At enim si vel liberaliter concederem, quosdam Iudaeos in quibusdam Codd. vel per oscitantiam, vel etiam data opera, hic illic textum sacrum deformasse: tum tamen valde miror, V. D. non animaduertisse, eodem relo feriri posse Samaritanos. Quodsi ergo de solis Iudaeis certo constaret, ipsorum culpa nonnullos textus biblicos corruptos esse, de Samaritanis vero nihil eiusmodi probari posset: tum, fautor, probabilissime disputaretur aduersus Iudaeos. Quodsi autem Samaritani in eodem, et multum profundiore, luto haereant: tum omnis argumentandi vis aduersus illos illico euanesceat, sola possibilare, quae tamen de vtraque parte valeret, remanente. Potuerunt ergo, si ad ductum praemissarum concludere voluerimus, Iudaei corruptionis auctores esse; sed potuerunt etiam Samaritani: quia ab vtraque parte non alienum fuit errores admittere. Ne vero de Samaritanis frustra hoc adseruisse videar, per quaedam exempla ire mihi liceat. Prouocet itaque ad *Exod. 12, 40.* ubi difficultatem sublaturus, quae ex numero

annorum

annorum 430 habitationis Israelitarum in Aegypto oritur, glossemate textum oneravit *Samaritanus*, ita cum vertens: *et habitatio filiorum Israelis et patrum illorum, quam habitaverunt in terra Canaan et in terra Aegypti* etc. Recte quidem haec se habent, sensumque auctoris sacri clariorem nobis exhibent; sed eo ipso patet, pro interpretatione ea agnoscenda esse, cum nulla ratio adfulgeat, cur scribae Iudaeorum, si in Mstis se prioribus deprehendissent, ea omisissent. Videri hic potest *Carpzovius* P. 3. c. 1. p. 817. sq. *Criticar* S. Idem obinet *Lev. 17, 4.* ubi Deus tauros agnos et capras ad ostium tabernaculi conuentus mactari iussit. Hic *Samaritanus* cauere voluit, ne id de mactatione brutorum ad usum vulgarem et priuatum intelligeretur. Hinc addidit: *ad faciendum illud holocaustum aut pacificum Iehouae, ad acceptationem vestri, in odorem adquiescentiae, et mactauerint foras, et ad ostium tabernaculi conuentus non adduxerint.* Quae quamuis menti auctoris probe conueniant, glossema tamen redolent, quod in paraphrasi, minime vero in textu authentico, locum inuenire poterit, qui eo facilius isto carebat, cum verba לזקריב קרבן קרבן ad offerendum Iehouae oblationem, praecepti mentem jam in clara luce constituant. Denique arbitrariam mutationem sapit, cum *Samaritanus* pro Ebraicis *Gen. 2, 2.* ביום השביעי ביום השביעי absoluerat autem jam Deus DIE SEPTIMO, legi vult DIE SEXTO; ubi praeterea nodum in scirpo quaesivit, quasi minus recte diceretur, Deum jam septimo die creationis opus absoluisse. Legi meretur ad h. l. *Iob. Clericus*, a textus mutationibus alioquin non alienus, et *Carpzovius Crit.* S. P. 3. c. 1. p. 809. II. Sufficiant haec ad ostendendum, *Samaritanum* haud raro glossas et valde arbitraria cum textu sacro conjunxisse. Sed laborauit etiam aliquando oescitantia e. c. *Num. 16, 15.* Moses adfirmat, se ne asinum quidem vnum Israelitis abstulisse. Ita vero non legit *Samaritanus*, sed pro Ebraico אשור אשור asino habet אשור, Dalet pro ר adsumto, quasi Moses dixisset, se nullam rem desiderabilem, שנידמנהו verterunt ei LXX, surripuisse. Quae lectio manifesto falsa est, quia Ebraei, dicturi, se numquam alterius damno locupletiores factos esse, prouerbiū veluti modo dicere solent, se ne asinum quidem alterius abstulisse; vti videre est ex loco tum quoad verba tum quoad res parallelo 1 *Sam. 12, 3* Ex ἀβλαψία etiam factum est, vt *Deut. 21, 17.* pro רשית אמו, quae est vltima primogeniti descriptio, *Samaritanus* iuxta quosdam eodd. scripse-

scripserit *וְשֵׁת עֲוֹנוֹ* *initium iniquitatis ejus*, quod nullum sensum fundit in hoc loco. Succedant his nonnulla exempla, ex quibus clarum est, *Samaritanum* data etiam opera loca interpolasse biblica. Sic fini v. 36. Cap. 36. *Genes.* historia somnii, quae extat c. 31, 11-13. subjicitur, praeter omnem rationem. Porro *Ex.* 7, 18. haec verba adfuerunt textui, ad narrationem quasi compleudam: *et iuit Moses et Abaron ad Pharaonem et dixerunt ei.* Deinde sequuntur, quae jam dicta sunt v. 16-18. Eadem formula additur Cap. 8, 4. cui jam v. 1-4 dicta subjunguntur. Eadem ratione v. 23. post praemissam consuetam formulam repetuntur, quae jam v. 20-22. adfuerunt. Idem obinet C. 9, 5. vbi post praeoquium, aliquoties commemoratum, repetuntur jam v. 1-5. scripta. Cap. 18, 25. habes ingens additamentum ex *Deut.* 1, 9-14. huc translatum, sicuti c. 20, 19. plura comparent ex *Deut.* 5, 24-28. deprompta. Post *Ex.* 26, 35. Samaritanus codex exhibet descriptionem altaris Thymiamatis ex c. 30, 1-11. quia scilicet hic eam rectius legi existimauit. Ita *Numer.* 10, 10. subiecta sunt, quae legimus *Deut.* 1, 7. 8. quemadmodum post finem C. 13, 1. comparent verba *Deut.* 1, 20-22. Longe plura dari possent, si his diutius immorari luberet; interim, qui integram messem desiderat, eam jam collectam inuenit in *Bibl. polyglottor. Londinens.* T. 6. tr. 4. et 5. Non possum tamen illam interpolationem silentio praeterire, quam admiserunt *Ex.* 20, 17. et *Deut.* 5, 21. vbi ex singulari hypotheseos suae studio integrum textum *Deut.* 27, 3 — 7. lectoribus suis obtrudunt, eumque ita instructum, vt montem *Garizim*, non *Ebal*, commendare studeant. Bene est, quod ipse V. V. p. 160. fateatur, Pentateuchum Samaritanum saepius corruptum atque ex Ebraico emendandum esse. Vnde per se patet, quod adlatum argumentum nullius sit ponderis.

§. XVIII. b) Nouum argumentum V. V. suppeditat (p. 58 sqq.) odium plus quam vatianum, quo Iudaei persecuti fuerint Samaritanos, ex quo probare conatur, Iudaeos facili negotio existimari posse deprauationis hujus auctores. Ipse tamen haud multum fidere videtur eidem; quia historiae comprobant, parem vitramque inter partem viguisse hostilem inimicitiam. Quodsi ergo odium causa corrupti textus esse poterit: tum vitraque pars in suspicionem incurret. Interim etsi mihi, quas alucunt, inimicitiae minime adprobentur, istud tamen certum

tum exploratumque est, earum originem non solum a Samaritanis repetendam esse, sed Iudaeos etiam rationes sat graues habuisse, a confortio arctiori cum Samaritanis fouendo abstinendi. Quod enim) decem tribus separatim sibi regnum constituerent, cultum vitulinum erigerent, Hierosolymam sacrorum causa profecturos conuiriis pariter atque vi armata retinerent, bella subinde atrocissima aduersus Iudaeos gererent, et, in auxilium vocatis gentibus, de delendo toto regno Iudaico cogitarent; id sane non poterat non animos Iudaeorum ab Israelitis, quorum regia cum tempore erat Samaria, quam alienissimos reddere. b) Deportatis à Salmanassare X tribubus, noui coloni extremis regionibus adducti cum paucis Israelitis, in terris suis relictis, commixti sunt, ita vt temporis successu vnam gentem constituerent. Quum vero illi suos Deos, hi verum Numen venerarentur, mixta quoque religio ibidem locorum obtinebat. Ex quo non poterat non consequi, vt Iudaeis suam legem sequentibus detestabiles fierent. c) Reuersis ex captiuitate Babylonica Iudaeis, vnum quidem verum Deum professi sunt, atque ad praescriptum Pentatevchi Mosaiici sacra sua externe composuerunt; sed respuebant tamen reliquos libros, quos Iudaei tamquam diuinitus inspiratos agnoscebant. Quod denuo ipsis obstabat, quo minus eos pro genuinis Dei cultoribus haberent, atque in intimiorem amicitiam admitterent. d) Capiebat illa animorum disjunctio maiora incrementa, cum variis calumniis et stratagematibus tandem effecissent, vt Iudaei et ab vrbe exstruenda, et a templo restaurando, prohiberentur. Quam maxime vero e) Iudaei offendebantur, vbi templum Garizitanum exstruxerant, sibi que pontificem maximum creauerant, et quosumque Iudaeis exosos in communionem suam receperant. Plura qui cupit, adeat *Dav. Millii diss. tres, de causis odii Iudaeos inter et Samaritanos, et Iob. Christ. Sebulianum de implacabili Iudaeorum pariter aeque ac Christianorum in Samaritanis odio.*

§. XIX. Quae cum ita sint, mirari subit, qui V. V. (p. 59.) Iudaeos magis implacabilis erga Samaritanos odii causa incusare poterit, quam Samaritanos aduersus Iudaeos. Male inprimis ipsum, habet, quod *Zorobabel, Iosua et reliqua familiarum capita (Esdrae 4, 1 sqq.) Samaritanos, quamuis sibi pie et modeste expetissent, vt cum Iudaeis possent templum aedificare, quia Deum ipsorum quaererent, ei que sacra facerent*

a temporibus *Aſur-Haddonis*, qui ipſos hanc in terram migrare juſſiſſet, nihilominus inclementer rejecerint. At enim vero, ſi ea) libertati naturali hominum relicta eſt, verum velint eadem ſacram ſoli ſuo ſumtu et ſua opera exaſſificare, an vero alios ſocios tantum et operarum admitters; (2) Si privilegia ſunt ſtrictiſſimae interpretationis, adeoque Iudaeis, quibus Rex Perſarum ſui templi ſacrorumque ſuorum erectionem quam clementiſſime, ſuppeditatis praeterca cum in ſinem regis donis, indulſerat, ne integrum quidem ſuis (quod ipſimet Iudaeorum proceres recte monent v. 3. l. c.) vt in Samaritanorum uſum templum exſtinerent; et (3) Iudaeis, inſuper nec alia §. XVIII. reſerua argumta decant, quae, vt ſibi a Samaritanis cauere, ſuadebant: tum non video, cur Iudaeis adeo vitio vertendum ſit, quod Samaritanorum votis locum non reliquerint. Iudaei alias in admittendis gentibus non erant diſciles, dummodo, idolorum cultu ſerio miſſo, ſua ſacra ſuſcipere *Eſae 6, 21.* Vnde conſequens eſt, vt Iudaei, dum factus ducerent a Samaritanis abſtinere, ſuſpicati ſint, eos acceſſum ro-gantes aliquid monſtri alere, fraudemque machinari: fuerant enim Samaritani, quod textus ſacer diſerte praec ſe fert, eouſque Iudaeorum aduerſarii, Neque euinci ſatis poteſt, illos jam tum temporis ritibus idolorum cultui fauentibus penitus valedixiſſe. Quae cum ita ſint, cordate quidem, modeſte tamen, minime inclementer, quod V. V. placet, ſocietatem cum iis inire recuſarunt. Quod ipſum Samaritarum animos adeo in furorem egit, vt nihil quidquam eorum intermitterent, quae ad adſiſſionem adſiſſis addendam faciebant. *Eſae 4, 4.* Iam iudicent lectores, vtra pars ſtatim a reditu Iudaeorum in ſuas terras rixas mouerit et aluerit, vtra majori odio aduerſus alteram imbuta, vtra majori nocendi ſtudio dedica, vtra innocetior et juſtior fuerit. Ceterum nullus dubito, quin Iudaei, his aliſque malis exacerbari, inprimis poſt adſiſſionem in Garizim templum, etiam immani odio aduerſos Samaritanos ſe permiſerint. Peccatum eſt intra iliacos muros et extra,

Sirac. 50, 27. 28,

§. XX. Sibi inferuimus, prouocat V. D. ad *Ioh. 4, 9.* vbi Samaritica mulier *ε συγγενται,* inquit, *Ιεδαιοι Συγγενταις,* quod inuerſum nullibi legamus, ſic vt contra diceretur, Samaritani nihil habent commune cum Iudaeis. Hic nihil eſt, quod moncam, niſi quod vox *συγγενται*

συγγενται

Ἐγοῦται, non possit illimitate, prout V. D. proposuit, capl. Licetatenim omnino Iudæis cum Samaritanis versari, ab iis emere, opera eorum vti, benedictionibus eorum respondere, *Amen*, in oppidis eorum diversari, et quæ sunt reliqua; dum e contrario tantum prohibiti erant a beneficiis, ab ipsis accipiendis, ne eis obnoxii redderentur, a pangendis cum ipsis foederibus, a fermentatis ipsorum, et sic porro; in quibus recensendis non detinebor, cum legi queant apud *Lightfootum in horis Ehr. Talm.* atque apud *Lampium in Comment. ad b. l.* quibus addi potest, si placeret, *Schoetgenius*.

§. XXI. Nos pergitur c) ad illud argumentum, quod ex ipso *Iosepho*, Scriptore Iudæorum domestico, pro sua sententia sibi attulisse videtur. ita autem (p. 60 sq.) ratiocinatur: *Quodsi ejus ætate Mss. ebraica antiqua vere legerunt Ebal; tum expectandum erat ab hoc auctore, cum verbis clarissimis dicturum fuisse, locum, in quo altare extruendum erat, et postea extruendatur, fuisse Ebal. Sed ille (ita pergit) mandatum divinum referens (Ant. I., 4. c. 8 §. 44.) sic dicit: aram extruere jussit, ad solem orientem versam, non procul ab urbe Sichinorum, INTER MONTES DVOS, Garizæo ad dexteram posito, ad laevam autem Gibalo. Ex his Vir III. concludit: Hic itaque Iosephus adfirmat, altare, etsi non in monte Garizim, tamen neque in monte Ebal, extruendum fuisse, sed inter utrumque, et magis prope ad Garizim, quatenus non procul absuerit a Sichem, quæ vrbs ad pedem montis Garizim sita erat, etc. Non poterat profecto Iosephus disertius mentem suam declarare, quam quidem fecit. Non debebat Iosephus adfirmare, altare in ipso montis alterutrius cacumine extruendum fuisse, et extructum esse, vbi scilicet nunquam fuit, nec esse potuit, quia utrumque montem dispersitæ tribus occupaturæ erant, et vere occupaverunt. Constitutum itaque fuit, Iosepho clare edisserente, inter utrumque montem, vbi quam commodissime existere, eique sine impedimento ministrari poterat. Magnopere autem errat V. D. dum sibi persuader, Iosephum fateri, altare magis ad Garizim pertinuisse, quia nimirum scripsit, illud non procul absuisse a Sichem, quæ quippe vrbs ad pedem montis Garizim sita fuerit. Quali vero de monte Ebal dici non posset, non procul absuisse a Sichemo, cum noto notius sit, urbem Sichem situm habuisse inter utrumque montem, atque inter utrumque vix duorum stadiorum spatium fuisse.*

fuisse. Percipiemus potius in sequentibus, *Iosephum* statuere, aram propius ad *Ebal* spectasse, atque ad radicem illius exstitisse, cum e contrario arca, quae iridem locum inter duos illos colles in valle intermedia occupabat, propius ad *Garizim* pertineret. Memorat praeterea *Iosephus* momentum aliquod, quod sententiam nostram egregie confirmat, et vsui quoque nobis erit deinceps. Postquam scilicet narratur, aram ponendam fuisse inter vtrumque montem, diuisumque exercitum in senas tribus super duobus montibus statuendum fuisse, tum addit: *και συν αυτοις λευιτας τε και τας ιερεας*, i. e. *juxta* seu *ad illos duos montes leuitas et sacerdotes*. Quia scilicet ad alterum montem arca, ad alterum ara collocari, his autem *Leuitae* et *sacerdotes* adesse debent: hinc adserit, *συν αυτοις* sc. *ορει*, ad illos montes constituendos quoque fuisse quosdam *Leuitas* et *sacerdotes*. *Συν αυτοις* enim non trahendum ad remotiora *μεριθειταν δε των σερατιν και εξ φυλας*, vii vel generis differentia ostendit, sed ad propiora *επι των δυων ορειν*.

§. XXII. Progreditur nunc *V. V.* ad mandati mosaici executionem, duce *Iosua* susceptam (p. 61. fgg.) quam *Iosephus* primo generatim describit: atque inde cum omni populo profectus *Sicima*, et altare statuit, ubi *Moses* praeceperat; deinde vero speciatim: et dein exercitum diuiso, in montem quidem *Garizim* dimidium ejus constituit, dimidium vero alterum in monte *Gibalo* (ubi et altare est) et cum iis *Leuitas* et *sacerdotes*. Hic putat *V. K.* mentionem montis *Ebal* tam alieno loco factam esse, et totum contextum per verba: *εν ω και βομος εστι*, sic turbari, ut fatendum sit, haec verba sapere interpolationem. Prius non admitto; quia historicis illud non extra morem est, ut generalem facti alicujus designationem specialiori praemittant; specialiozem autem facti recensionem specialiores quoque postulare *περισυσεις*, quem fugit? Quoad posterius, ipse opinor, consuetam lectionem deserendam, atque *Ephraim* sequendum esse, qui lectionem suppeditat, pluribus codd. Mss. probatam, bene fluentem, et rei ipsi conuenientem, quae ita se habet: *επι δε του Γιβαλω την ημετειων εν ω και βομος εση, και το λευιτικον και τας ιερεας διεμερισε*. Potes etiam verbum *διεμερισε* abjicere, tamquam superfluum, sensu manente integro.

§. XXIII. Sed excipit *V. V.* (p. 64.) hac admitta lectione, *Iosephum* aperte secum pugnare. Superius enim cum adfirmasse, altare non constructum

structum fuisse in monte Ebal, sed prope Garizim, nunc autem dicendum esse, eum statueri, illud fuisse exstructum in monte Ebal. At enim 1) nego, ipsum adfirmasse, altare fuisse prope Garizim; dixit porius, locum habuisse inter amboz montes. 2) Quamuis Iosephus subinde sibi non constet, quod vel ex narratione ejus de tempore conditi templi Garizimiani. A. I. L. II. c. 8. §. 4. oppido intelligitur; nego tamen, quod hic fecum pugnet, dicatque altare exstructum fuisse in ipso monte Ebal. Quod ut pateat, inspiciamus ipsa verba Iosephi. Cum de sex tribubus, super monte Garizim locatis, loquitur; tum ait: ἐπι μὲν τῷ Γαριζιμ ὄρει; atque eodem modo, cum de sex tribubus super monte Ebal verba facit, dicit: ἐπι δὲ τῷ Εβάλῳ. Nunc vero statim subjicit: ἐν ᾧ καὶ βωμὸν ἔστιν. Quod si indicare voluisset Iosephus, altare in ipso Ebale constitutum fuisse: tum haud dubie denuo dixisset; ἐν ᾧ καὶ βωμὸν ἔστιν, quod vero non fecit, sed constructionem mutavit, manifesto indicio, eum non voluisse dicere, quod altare positum fuerit in ipso, super ipso monte, sed juxta eum, prope ipsum, statim ad radicem ejus, ita ut ipsi imaginere videretur. Sic igitur Iosephus sibi non est contrarius. Modo enim referebat, altare inter utrumque montem extitisse, nunc vero magis determinate dicit, altare prope Ebal positum fuisse; vt adeo vnus locus alterum confirmet atque illustret.

§. XXIV. Verum aliud praeterea est, quod V. D. offendit, ex quo simul concludit, Iosephi textum a recentiore Iudaeo valde corruptum esse. Illud scilicet (p. 64.) quod vanissime adfirmetur, Iosephum tradidisse, Leuitas et sacerdotes in eodem monte sterisse, qui tamen (p. 73 sqq.) in monte Garizim locum habuerint. Cum vero hi sacrificiis praestandis destinati, vniceque ministri altaris constituti fuerint; sequi, vt in Garizim, vbi stationem habebant, sacrificauerint, ibidemque altare aedificauerint. At bona res est. Fuit omnino tribus Leuitica, textu sacro praecunte, monti Garizim in hoc actu addicta, sed delectus quidam Leuitarum numerus in valle inter duos montes consistebat, partim apud arcam Dei, quod ipse V. D. concedit, partim ad altare, haud procul ab Ebale distans. Et hoc est, quod h. l. adseuerat Iosephus, dicens, Iosuum constituisse ad Ebalem aram et generis leuitici et sacerdotalis homines, qui sacris operarentur. Consentiant haec cum iis, quae supra ad Iosephi l. 4. c. 8. §. 44. scripsimus.

D

§. XXV.

§. XXV. Delabitur hinc (p. 65 sqq.) ad Iosephi narrationem A. I. L. 13. c. 3. §. 4. vbi Iudaei coram *Ptolomaeo Philometore* causam suam de templo Hierosolymis, non vero in monte *Garizim* erigendo, perorasse, victoresque discessisse perhibentur. Hic putat *V. Gel.* ante omnia 1) *Iudaeos non monti Ebal vindicasse eum honorem, quem Garizim per multos annos male usurpauerat; sed videri potius, Iudaeos ne vno quidem verbo contrarium adfirmantes, altari honorem Garizim concessisse.* Id solum tum temporis quaesitum fuisse, annon maior sanctitas Hierosolymis, quam monti *Garizim* tribuenda esset. Ambagibus vsurus 1) respondere possem, *V. K.* gratis supponere, aetate *Ptolomaei* iam lectum esse in cod. Samaritano *Garizim* loco *Ebal*; quod tamen euinci nequit. Quodsi itaque tum temporis nondum haec lectionis diuersitas inter Iudaeos et Samaritanos obtinuerit; sequitur vt Iudaei contra eam disputare non potuerint. Deinde 2) si quaestio vnicè agitata fuit coram rege de templo vno alteri praefereudo, vti vult. celeb. dissentiens: tum eatenus Iudaeis perinde esse poterat, vtrum *Iosuae* aetate hic vel alibi altare aliquod *περονουργον* aedificatum fuerit. Sufficiebat ipsis, Deum luculente sequenti aeno significasse, sibi vnicum templum Hierosolymitanum adprobari. Ab existentia arae, in aliquo loco olim a piis maioribus exstructae, non valebat consequentia ad extruendum in illo templum, nisi infinita fere templa extrui debuerint. Pone igitur, quod tamen poni non potest, Iudaeos coram *Philometore* hoc solummodo momentum vrxisse, et de falsitate lectionis Samaritanorum, si vel maxime illa iam exstitit, non disputasse, sed illud tantisper seposuisse, quia arcem rei non tangebatur; tum tamen non adparet, ipsos altaris honorem monti *Garizim* concessisse. Ast propius ad hoc totum negotium expediendum accedamus! Existimat (p. 66 sqq.) *K. V.* ipsam descriptionem regii arbitrari, a *Iosepho* traditam, causam Samaritanorum plus tueri, quam destruere. Sed ego quidem id non video. Iudaei teste *Iosepho* adfirmabant, Hierosolymitanum templum diuina auctoritate legis *Mosaicae* munitum esse; Samaritani eandem auctoritatem de suo templo iactabant. Res, vtraque parte consentiente, deferebatur ad *Ptolomaeum*, et ita quidem, vt vtraque pars iureiurando confirmaret, se velle argumenta secundum legem proferre et Regis vindictam implorare, si quis fidem datam violare ausus esset. Quid sit? *Andronicus*, Iudaeorum orator, causam pro templo Hieros. agit

N) ex

2) ex lege, 3) ex successione pontificum, 4) ex regum Asiae, qui hujus
 templi dignitatem agnouerint, donationibus magnificis, quibus templum
 Garizitanum omnimode caruerit; atque 5) ex aliis rationibus. Quibus
 omnibus Rex permotus, edicto decreuit, AEDIFICATIONEM TEM-
 PLI HIEROSOLYMITANI AVCTORITATE LEGIS MOSAICAE
 CONFIRMATAM ESSE, et Samaritanos - - morte plectendos. Haec
 sunt ipsissima Iosephi verba, in quibus tractandis Ven. Kennicotus τῆ
 υποθεσει adco δελεει, vt nemo magis. Etenim 1) hoc iudicium mā-
 xime iniustum pronunciat. Quare vero hoc? quia Samaritani ad mor-
 tem condemnati essent, non audita caussa. Quomodo hoc probatur?
 Plane, ait, non adparet, Samaritanis caussam suam dicere licuisse. Quae-
 nam consecutio? Iosephus specialius non explicuit argumenta Samarita-
 norum, quia elumbia erant, et solida esse haud poterant; quod vel
 ex occasione, templo Garizitano exstruendo data aperitissime videre est:
 ergo nihil coram Rege ad suam caussam exornandam protulerunt, er-
 go ipsis non licuit suam caussam dicere! Contrarium praeterea ex eo elu-
 cet, quod Iosephus diserte tradat, Regem, percepto procedendi modo, de
 quo inter litigantes conuenerat, adhibitis non paucis in consilium amicis,
 confedisisse, caussam orantes auditurum; sic Rex orantes, non orantem audi-
 turus erat. Qui exculpi ex his potest, Samaritanis non permissum fuisse
 pro se verba facere? Denique si quis codicem Busbequianum sequi volue-
 rit, qui pro ταυτα λεγων Ανδρονικος, και πολλα τετοις ομοια, πειθει
 τον βασιλευς κρηαι μεν. κ. τ. λ. legit διαλεχθεντων μεντοι των αλλη-
 λους εναντιμενων, ο βασιλευς κρηαι μεν. κ. τ. λ. quam lectionem ipsius
 negotii natura requirit: tunc ne umbra quidem argumentationis Ken-
 nicotianae remanet.

§. XXVI. 2) Opinatur, argumentis Iudaeorum nullam vim in-
 fuisse. Namque a) Iudaeos quidem iuramento confirmasse, se totam rem
 vniuersam ex lege Mosaiica probaturos esse; nihil minus tamen fecisse: immo
 b) neque hoc fieri potuisse, quia in toto Pentateucho ne vnum quidem ver-
 bum exstaret de aedificando in vrbe Hierosolyma templo quodam. Iam
 respondebo ad vtrumque. Quod ad primum attinet, fortiter nego, quod
 Iudaei caussam suam non probauerint. Quod interposito iure iurando
 promiserant, et cuius neglectus causa vindictam regiam imploraue-
 rant, hoc vtiq; praesliterunt, vt Iosephus totidem verbis dicit, et Rex,

judicium ferens, palam profertur. Haec eo usque vera sunt, quousque *Vir. Cel.* contrarium non probauerit. Quis vero dixerit, Iudaeos extra oleas vagatos esse, dum, prolatis argumentis legalibus, alia adjecterunt, quibus sua vis apud Regem ethnicum constabat?

§. XXVII. Quod vero ad *secundum* attinet, ego saltem non sine admiratione legi, defendere *V. D.* Iudaeos suam sententiam ex lege *Mosaica* probare non potuisse; quia in toto *Pentateucho* ne unum quidem verbum exstaret de aedificando in urbe Hieros. templo quodam. Si probatio ita instituenda fuerit: tum scire percuperem, cum Samaritani in eundem probandi modum consenserint, ubinam unum aliquod verbum in *Pentateucho* existet de aedificando in monte *Garizim* templo? Ex his consequitur, *Kennicotum* quaestionem, de qua agebatur coram Rege, non recte proposuisse. *Iudaei*, inquit *Iosephus*, contendebant, Iuxta *MOSIS* praescripta conditum esse templum Hieros. Samaritae vero *Garizitanum*. Iudaei ergo non debuerunt ex legis *Mof.* littera ostendere, Hierosolymis templum erigendum esse; sed ipsis tantum probandum erat, suum templum Hieros. juxta *Mosis* praescripta conditum esse; quod vero Samaritani de suo euincere non poterant, etsi illud adfererent. Introducam itaque Iudaeos loquentes coram Rege, ut pateat, quid ad causam suam confirmandam ex *Mose* depromere potuerint. Deus, sic forte agebant, in *Pentateucho* *Mosaico* nos Israelitas pro populo suo peculiari declaravit, ea quidem lege, ut se juncti viueremus ab aliis omnibus gentibus. Nobis, non huic variarum gentium colluuii, regulas ad vitam pie transigendam dedit, in primis vero nobis cultum sacrum praescripsit, rigorosissime obseruandum. Ex tribus nostris solum selegit tribum *Leuiticam*, atque ex ea *Aharonitas*, qui sacris operarentur, eosque seuerissime prohibuit matrimoniiis, cum alienigenarum filiabus ineundis *Leuit. 21, 7. 13. 14.* At enim quamvis forte Samaritae gloriari possint, fuisse hucusque inter ipsos quosdam *Leuitas*, et nominatim *Aharonitas*, qui sacrorum administrarint curam: tum tamen probe tenendum, eos omnes esse reprobos, non ex nostro, sed legis iudicio, quia cum alienigenis sese commiscuerunt; adeoque eos prorsus inhabiles esse, tum ad templum aliquod erigendum, tum ad sacra, quae Deo probantur, peragenda. Samaritae itaque juxta *Mosis* praescripta Deo cultum praestare nequeunt. His quam maxime accedit,

dit, Deum *Deut.* 12, 5. 6. 11. 12. promississe, se, occupata terra Canaan, locum ex omnibus tribubus electurum, quo poneretur nomen ipsius, ut habitet ibidem, ad quem sacra celebraturi, et Deo sacrificia oblaturi, se conferrent. Quo semel stabilito, nemini integrum esse voluit (v. 13. 14. 18. 26. 27.) in quocumque loco obvio, etsi vel hac vel illa de causa sese commender, holocausta offerre, se potius iubere, ut sua sacra vnice praestarent in illa vrbe, quam suo tempore, tamquam a se electam, esset designaturus. Perspicue hic textus docet, tempus fore, quo sacrorum in usum locus fixus constituendus esset, secus ac in deserto, vbi modo hic, modo alibi conuenerant, secus etiam ac sub initium suae in terra Canaan commorationis, quousque tabernaculo vtebantur, quod iam Siluate, iam alia in vrbe erat. Idque futurum esse v. 10. dicitur, postquam Iehoua ipse concessisset quietem ab omnibus suis hostibus, circumcirca ipsos infestantibus, ut habitare secure possint. Atqui, sic pergere poterant Iudaei, hoc Dei promissum, quod haud dubie executioni dandum fuit, stante republica Israelitica, eaque florentissima, ante infaustam decem tribuum sejunctionem a tribu Iudae et Benjamin, vel numquam impletum est, vel certe implementum obtinuit aut postremis *Dauidis* annis, cum, subactis cunctis hostibus, alta pace frueretur 2 *Sam.* 7, 1 sq. 1 *Par.* 18, 1. aut regnante *Salomone*, qui regnum sibi traditum pacate administravit, 1 *Reg.* 4, 24. 25. C. 5, 3. 4. C. 8, 18. 19. Iam quidem ex libris nostrum sacris discimus, quos Samaritani respuunt, quia ad horum ductum causam suam desperatam esse intelligunt, *Dauidem* eodem temporis articulo, quo tranquilla erant omnia, consilium de aedificando templo cepisse; Deum vero ejus extruccionem *Salomoni* destinasse; manifesto quidem indicio, non ex arbitrio hominum, sed folius Dei nati, gestum esse templi negotium. Prouti autem *Salomo* templum, nostro Deo sacrum, ad typum *Dauidi* diuinitus subministratum (1 *Par.* 29, 11. 12. 19.) gloriosissime *Hierosolymis* in monte *Morija*, vbi *Abrahamus* quoque olim obseruatu dignissima sacra fecerat, extruxit: ita etiam summum Numen, editis quam plurimis benevolentiae signis, idem adprobavit; atque inde ab illo tempore ad hoc templum nostra sacra adstricta fuere, Pontificibus maximis iusto ordine legaliter sibi inuicem succedentibus. In hoc templo foederis arca, quae legis nostrae tabulas continuit, et quidquid nobis sacrosanctum et venerabile habitum fuit,

adseruabatur. Peperit vero sibi hoc templum tantam celebritatem, vt vel exterorum attentionem et reuerentiam excitauerit; durauitque vsque ad *Nebucadnez aris* tempora, qui, Deo permittente, et templum destruxit, et gentem nostram captiuam abduxit. Sicuti, o Rex, haec cuncta historiarum fide nituntur; ita eadem historia testis est *Isaac* locuples, Samaritanos antiquioribus illis temporibus numquam habuisse templum, sed cultos potius esse ab ipsis duos vitulos, quibus aliquando alios addiderunt deastros. Interim maioribus nostris, ex captiuitate reducibus, Deus per Prophetas idemtidem in mandatis dedit, vt templo, in eodem loco, quo antea steterat, restaurando, manus admoerent, sperarentque, Messiae aduentum sub hoc templo certo certius futurum: quod et fecerunt, admirabili Dei gratia suffulti, estis tum horum Samaritanorum maiores, tum alii, ipsis grauissima obiecerunt impedimenta; et praeterea inopia pressi non viderent, qui opus tam arduum, multosque sumtus requirens, perfici possit. Neque dubitarunt illius aetatis Samaritani de dignitate loci, a nobis ad templum aedificandum electi, quia, vt in illius templi admitterentur communionem, omnibus votis desiderarunt, hoc minime facturi, nisi de loco debito fuissent persuasi. Enim vero, quia per legis Mosaicae rationes eos maiores nostri repellabant; hinc multo maiora in dies incrementa sumsit, quo iam aduersus nos flagrabant, odium. Postquam vero *Iddonis*, Pontificis nostri frater, *Manasses*, veritas nuptias cum *Sanballati*, hominis gente ethnici, filia contraxerat, eamque ob causam a sacris administrandis exclusus erat, eo tandem audaciae processerunt, vt in monte *Garizim* sibi aliquod templum condiderint, nullo praecunte diuino oraculo moniti, sed caussis turpibus permoti; nullo diuini fauoris signo edito adprobati, sed omnibus venerationis alicujus documentis, quibus vel ipsi exteri nostrum templum profecuti sunt, destituti.

§. XXVIII. Exhibuimus breuiter, quibus praesidiis nostrum templum muniatur, et vt *juxta Mosis praescripta* illud aedificatum fuerit. Nullius e contrario momenti sunt, quae Samaritae pro suo ex Pentateucho Mosaico adducunt, quae tua, o Rex, pace plene enarrabimus. Prouocant *ante omnia* ad *Abrahamum*, qui ad montem *Garizim* sacrificauerit super altari ibidem erecto: quod vero falsum est; cum potius in *querceto More*, multum a *Garizim* remoto, sacra sua peregerit. *Tacemus*, quod *Abrahamus* pluribus in locis altaria exstruxerit, adeoque nihil

nihil praecipui pro *Garizim* ex illo actu sequi possit. Nituntur *deinde* eo, quod *Moses* benedictiones ex monte *Garizim* recitari iusserit. Num vero ex eo fluat, templum quoque ei inaedificandum esse, vel nobis non monentibus patet. Immo vero, si haec argumentandi ratio valuerit: tum nos maximo jure monte *Morija* sumus vsi. Quum enim *Abrahamus*, pater noster, tantum obsequii erga Deum specimen exhibuerat, quantum potest esse maximum, ut etiam filium vnigenitum, sibi que dilectissimum, Dei in honorem super altari, in illo monte condito, immolaturus esset: tum (*Genes.* 22, 15-18) ipse Dei filius tantis promissis, interposito simul juramento, *Abrahamum* imbuat, ut vix majora esse potuerint. Digna sunt Mosaici textus verba, quae hic extant: *Per me ipsum*, inquit, *juro, propterea quod — — non pepercisti filio tuo, ei que vnigenito*, igitur **ABVNDANTISSIME TIBI BENEDICAM, ET MIRVM IN MODVM MVLTIPlicabo posterOS TVOS**, ita ut sint aeque innumerabiles ac **STELLAE COELI, ET SICVT ARENA, QVAE EST AD MARGINEM MARIS; ET POSSIDEBYNT ILLI VRES HOSTIVM SVORVM. Quid, quod? BENEDICENT SIBI IN ALIQVO POSTERORVM TVORVM OMNES GENTES TERRAE** etc. Numquid, o Rex, significantius aliquid dici, numquid excellentior benedictionis formula cogitari, non ad *Abrahamum* solum, sed etiam ad ipsius posteros pertinens, poterit? Sed pergamus, liceat! Addunt *denique* nostri aduersarii, *Mosen* iussisse, ut in *Garizim*, quem montem benedictum vocare amant, altare aedificetur, et super eo, praesentibus cunctis tribubus, quam solemnissime sacra fierent. At vero eo ipso nefandi plane criminis se reos fecerunt, quia fraudulenter suis in codicibus *Garizim* loco *vs Ebal* substituerunt, cum codices nostri ad vnum omnes non nisi *Ebal* legant. Quae cum ita sint, ipso sole clarius est, templum *Garizitanum* nullius esse auctoritatis. *z. t. l.*

§. XXIX. Numquid jam mirum videri potest, quod Rex pro Iudaeis aduersus Samaritanos sententiam dixerit? non putem. Atque ego non capio, qui V. K. (p. 68) scribere potuerit, *numquam tam iniustum iudicium repertum esse, quam hoc*. Neque ego adsequi possum, quomodo ex tota *Iosephi* narratione adpareat, *Samaritanos non corrupisse textum, ad disputandum propositum, quoniam eo tempore non ausi fuissent Iudaei ejusmodi corruptionis eos conuincere*. Vbinam hoc probauit

probavit *V. K.*? Numquid ex eo, quod *Iosephus* tantum argumentorum fontes indicauit, specialia vero non edisseruit, sequitur, Iudaeos Samaritanis corruptionem textus sacri neque exprobrasse neque probasse? Illud omne *Iosephus* satis aperte significauit, quum dicit, *Andronicum orationem suam instruisse ex LEGE*, et Samaritanos suae causae probationem aequae promississe ex LEGE. Quis iam dubitet, Samaritanos eo tempore omnia corrasisse, quae ad exornandam causam villo modo facere videbantur, et Iudaeos cuncta illa ad vincendos aduersarios confutasse?

§ XXX. Tandem d) progreditur (p. 71 sqq.) ad mandati *Mosaici executionem*, *Ios. VIII, 30. Iqq. descriptam*, opinaturque, quia in *Ebraico* hodie *Ebal*, in *chronico* autem *Samaritano* *Garizim* haberetur, indeque auctoritas auctoritati contradiceret, singula *historiae sacrae adjuncta* consideranda esse, quae rem omnem desinire videantur. Haec vix sine stupore legimus. Siquidem *Execell. K. Iosuae* librum pro vere *canonico* habeat, de *Chronico* autem *Samaritano*, quod vulgo etiam *Iosuae liber* adpellatur, liquet constet, illud multis plurimisque mendaciis et nugis scaterere, diuersis temporibus a diuersis auctoribus compositum, et probabiliter sub *Alexandro Severo* penitus confectum esse: tum non adparet, qui dicere ausit *V. D.* hic auctoritatem auctoritati contradicere. Immo vero, *Chronicon* sequioris aetatis, variorumque auctorum, absurdissime per omnia fere constatum, contradicit *libro sacro, veraci, et de rebus sui temporis testanti*. Quodsi ergo auctoritatem auctoritati opponere voluerit: tum longe alia circumspicienda sunt, quam quidem illa anilium fabularum farrago. Videatur de hoc *Chronico* *Relandus* *diff. Miscell. P. 2. n. 7. §. 5. 6.* ex quo etiam patebit, illud non 39 capitibus absolui, vt scribit *V. D.* sed potius 49 capita continere. Sed conuertamus nos ad *historiae sacrae adjuncta, quae rem omnem V. K. desinire videntur*. Desumit (p. 73.) primam, quam sibi fauentem iudicat, *circumstantiam a loco, quem Iosuas imperator in illa solemnitate occupauerit*. Atque hic a probabilitate se ipsi commendat, stetit *Iosuae* in monte amoenissimo benedictionum, non vero maledictionum; in monte item, altari et lege ornato, non in altero, qui tali ornamento carebat. Cumque insuper viri principes haud dubie vel in vertice, vel ad latus illius montis, locum tenuerint, quo ipsorum tribus erant;

Iosuas

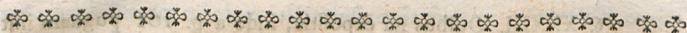
Iosuas autem ex tribu Ephraimitica ortum traxisset, quae montem *Garizim* vna cum aliis obsederit: tum denuo sequi existinat, *Iosua*m in hoc ipso monte pedem fixisse, inque eodem altare erectum, et legem scriptam fuisse. Habes, Lector, integram gratis adsumtarum suppositionum seriem! Mihi *Iosuas* neque huic neque illi monti adserendus esse videtur, qui potius, *tamquam imperator et Dux omnium*, non tribui Ephraimiticae adhaesit, vt reliqui tribuum principes, qui a nutu ipsius pendebant; sed, toto populo in duas partes diuiso, inter vtrumque montem, in medio locum occupauit, ita vt sex tribus ad dexteram, sex ad sinistram haberet; ipsumque ad omnes pertinere adpareret. Idque eo rectius me adfirmare posse arbitror, quia inter vtrumque montem et arca foederis et altare sacrificiis dicatum, inscriptraque lege ornatum, reperiebantur.

§. XXXI. *Secundam circumstantiam* petit (p. 74.) ab eo, quod, si altare in *Ebal* fuerit, atque in eo oblatio facta sit, nulli inueniantur, qui ibidem sacrificandi officio fungi potuerint, quod seorsum se haberet, si altare ad montem *Garizim*, in quo tribus *Leuitica*, ministerio sacrorum intenta, steterit, referretur. Hic sibi *K*, mirifice placet, opinatus, iam summa probabilitate non carere, altare et legem monti *Garizitano* vindicanda esse, spemque concipit, si semel lectori persuasum fuerit, *Samaritanos* non corrupisse *Pentateuchum*, fore, vt non minus ei persuaderi possit, corrupisse eum *Iudaeos*, et non huic solum locum in *Pentateucho*, sed alterum quoque *Iosuae* parallelum. Egregie! Supra iam obseruauimus, tribum *Leuiticam*, si de maxima eius parte sermo est, omnino locum tenuisse in monte *Garizim*, quosdam vero ex ea tribu adhibitos esse, vt penes arcam essent, et altari ministrarent. Quod si fit, vti natura negotii id requirit, et quoad arcam *Iosuae* 8, 30 diserte traditur: tum corrui omnis argumentatio *V. K.* atque illud quoque, quod auctarii loco a p. 75 - 80 fuse subiunxit, vbi iam dicta mutatis tantummodo verbis repetit.

§. XXXII. *Tertiam denique circumstantiam* deriuat (p. 81-100.) ab ea ipsa lege, quam *Moses* lapidibus erigendis inscribi iussit, et *Iosuas* suo tempore inscribi curauit. Quae vt clariora euadant, tenendum, *V. cel.* statuere, inscriptas esse dictis lapidibus duas *Decalogi* tabulas, ita vt, quae referenda erant ad primam tabulam, vni lapidi, et quae pertinebant

nebant ad alteram tabulam, alteri infigenda fuerint. Quae ubi copiosissime persecutus est, addit, *supra modum mirum videri posse, quod non magis circumscripte atque clare commemoratum sit, quatenam lex in sculpenda fuerit, quod tum Iosuae, tum posteris usum praestitisset haud vulgarem.* Ut igitur omnis haec admiratio cesset, omnis haec turbatio euanebeat, omnis narrationis huius inconstantia mox tollatur, *auctoritatem Pentateuchi Samaritani commendat, qui quippe Exodi 20* mox post clausulam decimi praecepti quinque versus interseruerit, totam hanc rem in clara luce ponentes. Vndenam hi versus desumpti sint, vel ubinam legantur in textu Ebraico, supra §. XVII. obseruauimus: vnde non est, quod hic eos consignemus. Dici vix potest, quantum huic momento tribuat *V. Cl.* ad extollendum codicem Samariticum, atque ad euincendum, quod lapides, legem continentes, et altare, sacrificiis perageudis aptatum, in monte *Garizim* existerint. Nos, breuitatis studiosi, ad breue tempus dabimus, ea, quae *Ex. 20* inter v. 17. 18. in Pentateucho et Versione Samaritanorum leguntur, si caput rei spectes, genuina esse, cuius tamen contrarium ex infra dicendis elucescet: quid vero inde lucrabitur *Vir Excell.*? Nihil profecto. Remanet enim ea ipsa quaestio, quae circa *Deut. 27, 4.* agitur; vtrum scilicet locus *Exodi* perinde ac locus *Deuteronomii*, quoad montis designationem, corruptus sit, an sanus? Si enim Samaritani huic violentas manus intulerunt; tum non minus creditu facillimum erit, eos quoque illum vitiasse. Si vero Iudaei textum deprauarunt in *Deuteronomio*; tum dubitaturum puto neminem, quin etiam locum in *Exodo*, si ille genuinus fuerit, corruerint, vel vocem *Ebal* in antiquioribus Mssis substituendo, vel in recentioribus totum contextum omitiendo. Canit itaque *V. K.* triumphum ante victoriam, quum p. 98. scripsit: *neque etiam tis, qui animaduernerint, qualis honor per hanc narrationem* (sc. quam exhibet *Pentat. Samarit. Ex. 20.* inter v. 17. 18.) *tribuatur monti Garizim, amplius vlla dubitatio oriatur, quomodo aniqui Iudaei illam omittere potuerint.* Ut adeo illi ipsi, qui deprauarunt locum *Deut. 27, 4.* nihil aliud fecerint, quam quod ipsorum consiliis conueniret, si etiam *Ex. 20.* corruerunt, omitiendo *Garizim* in posteriore loco eadem in genuitate, qua immutarunt in priori. Satis confidenter haec dicta sunt, quum tamen lis adhuc sit sub iudice!

§. XXXIII. Quibus ita expositis, inde a p. 101 pugnam init cum *Collino*, qui, peruersissimo licet sine, pentateuchum Samaritanum deprauationibus plurimis laborare acriter defendit. Quod vt extra dubitationem poneret, inter alia ad *Deut.* 27, 4. nec non *Exodi* 20, 17. pronoucauit, et, quod negari non potest, ea ex parte attulit, quae non contemnenda sunt. Iam *V. K.* quidem ista omnia (p. 113 fqq.) diluere adnititur; sed non est, quod iis immoremur. Vel enim antea quae dixerat, denuo repetit, vel in medium producit precario adsumta, quae aduersarius numquam largitur. Sic enim Iosuaam vltima comitia maioris solemnitatis causa *Sichemi* habuisse, non *Timnat Serachi*, vbi alias sedem fixam habuerat, facile concedo. Memorabilis omnino is locus erat, quia (*Ios.* 8, 30sq.) in ejus vicinia ante complures annos, post auditas benedictionum et maledictionum formulas, et oblationes Deo factas, foedus cum Deo quam solemnissime pepigerant, quod jam renouaturus erat. Quum vero simul statuit, *Iosuaam putasse*, magis aptum esse, hanc cerimoniam in MONTE GARIZIM PERAGI, IN QVO ARCA DEI EXSTRUCTA ERAT, ET LEX INSCVLPTA; tum omnino petit id, quod est in principio; atque ex mero hypotheseos studio ait, *Iosuaam euocasse capita omnium tribuum ad se in montem Garizim, in quo adparuissent coram Deo.* Haec textus nescit, imo respuit. Numquid enim verba: *stiterunt se coram Deo*, tantumdem valent, ac *processerunt seniores euocati in montem Garizim*? Cum in *Iosuae* libro saepius haec dictio, *coram Iehoua*, occurrat, idemque sit ac, *ante tabernaculum et arcam*, vti videre est c. 4, 13. c. 1, 8. c. 7, 23. c. 18, 6. 8. 10. c. 19, 51. hinc maxime probabile est, eandem arcam, vt praesentes eo majori reuerentia duerentur, silente *Sichenum*, imperatore sic iubente, deportatam fuisse. Et nunc quoque intelligitur, qui v. 26. dici queat, constitutum fuisse lapidem magnum in hujus negotii memoriam, sub quercu, quae erat *ad sanctuarium Iehouae*. Quod non de monte *Garizim* ejusque imaginario altari, vt *K.* sibi persuadet, sed potius de tentorio, sub quo arca foederalis exstebat, explicandum est. Mirto reliqua, quae falsa illatione nituntur.

SECTIO II.

§. XXXIV.

Hactenus ostendere conati sumus, *V. K.* neque Samaritanos a suspicionem corrupti codicis sacri liberasse, neque Iudaeos admittae depurationis conuicisse. Quae in fauorem Samaritanorum adtulit, ita fuerunt comparata, ut non minus de Iudaeis adfirmari queant; et quae aduersus Iudaeos produxit in medium, sine magno labore depelli poterant. Si quidem mitissime de *V. D.* labore sentire, et liberalissime cum eo agere velimus: tum largiemur, ipsum jam rem eo deduxisse, ut, nisi alia suppetant argumenta, dubium maneat, vtrum Iudaei, an vero Samaritani textum Ebraicum immutauerint. Illa autem quum nonnulli prorsus desperent, itaque *το επεξεω* eligere maluerunt. Pertinet huc iure suo elegantissima *VEN. SEMLERI, Praeceptoris summe colendi*, coniectura, quam *P. 2. praeparat. ad Hermen. S. p. 256. n. 17.* cum orbe erudito communicauit: scribit nimirum, forte in *Mosis autographo* nullum prorsus montis nomen expressum, sed tantum *εξωχος* montem, tum temporis notissimum, designatum fuisse, sequiori autem aetate contigisse. ut quaelibet pars pro suo arbitrato et bona mente specialioremontis designationem addiderit. Me quod attinet, hoc supposito, quod *Moses* vere propiorem nominis montis mentionem fecerit, tentabo in praesentia argumenta in scenam producere, quibus extra rationabilem dubitationem poni, et certitudine saltem morali defendi queat, Samaritanos, *το Ebal* nomen *Garizim* substituendo, textum sacrum corrupisse.

§. XXXV. *Primo* quidem pro Iudaeorum hac in parte innocentia aduersus Samaritas ex tuta regula, qua testimoniorum fidem examinare consueuimus, arguamur. Si, prouti jam *Hieronymus Opp. T. I. ep. 9.* obseruauit, *fidele est illud testimonium, quod causas non habet mentiendi: tum Iudaeorum codicum testimonium, quod perhibet de Ebal, maximam omnino fidem meretur, et Samaritani e contrario codicis testimonium de Garizim fide indignum est.* Nihil hic aliud requiritur, quam ut a) probem, Iudaeos in hoc negotio non habuisse mentiendi causas. Ipsi profecto perinde erat, vtrum *Moses* altare ad *Garizim*, an vero ad *Ebalem* adstrinxisset aedificandum. Etenim a) nullum sentiebant damnum

num; si in Garizim exstructum fuerat altare; quia 1) ex suae gentis historia, atque imprimis ex libris suis sacris, docere poterant, templum Deo dicatum non monti Garizitano, vtrut pluribus privilegiis illustri, sed Hierosolymis vindicandum fuisse: et praeterea 2) omnium oculis patebat, non valere ab altaris quondam in Garizim exstructi existentia consequentiam ad templum in eo exstruendum, nisi centena templa pro numero altarium, olim siue a sanctis viris in priuatum familiarum suarum usum, siue publica auctoritate in usus totius coetus Israelitici conditorum, excitari debuerint. Quibus accedebat 3) quod templum Hierosolymis restaurare numquam potuissent, nisi Numinis prouidentia singularissima rebus ipsorum excellentissimo prorsus modo inuigilasset: quod ei solum obsecrum esse potest, qui vel historiam gentis, qualis fuit post captiuitatem Babylonicam, ignorat, vel oculos data opera ocludit. Hoc vero erat *primum*: Adfirmo vero 2) *Iudaei non percepisse aliquod commodum, si ex edicto Moysi altare ad Ebal em referendum fuerit.* Ex omni enim, quousque patet, gentis Israeliticae et in specie Iudaeorum historia ne vilo quidem indicio constat, eos vquam post Iosuae tempora hunc montem adhibuisse vel ad tabernaculum ibi figendum, vel elegisse ad templum super eo exstruendum, vel superstitiosum aliquem cultum ibidem stabilendum. Verbo: montem *Ebal* Iudaei numquam aliqua veneratione profecuti sunt, propterea quod eodice ipsorum profitentur, altare Moysi iussu ibidem condendum fuisse. Ex dictis infero; quia Iudaei neque damnum ex lectione *Garizim*, neque commodum ex lectione *Ebal* habuere: ergo non habuerunt causas mentiendi, et testimonium ipsorum de *Ebale* vique est fidele. Si quis dixerit, mentiendi causam apud Iudaeos fuisse odium illud in signe, quo exarserunt aduersus Samaritas: tum omissis aliis respondeo, hoc momentum non esse decisiuum, quia supra iam obseruauimus, Samaritas non minori odio aduersus Iudaeos incensos fuisse. Quo itaque iure tu Iudaeos admissae corruptionis inculcas, eodem ego Samaritas corruptores vocare possum. Hic vero diuersa plane est Samaritanorum causa: probari nimirum b) potest, eos *utilitatem deriuare in se potuisse ex lectione Garizim, ejus vero iacturam fecisse, obtinente lectione Ebal.* Interrogati enim, cur in monte Garizitano templum aliquod no viter aedificassent? nihil aliud potius allegare poterant, quam sanctita-

tem illius loci, seu praerogatiuas, quas Deus illi monti olim indulgisset. Gloriabantur, vt cum *V. K.* loquamur, Abrahamum ibi sacrificasse, Moſen juſſiſſe, vt benedictionum formulae ex eo proclamarentur, eius quoque juſſu altare ibi erectum, oblationes holocauſticas et pacificas ſuper eo praefitas, legemque lapidibus inſculptam ibidem fuiſſe. Atque haec cuncta jaetabundi adferre poterant, ſi lectione *ts Garizim* vterentur: at enim maximam partem ſine praefidio erant, ſi textus Moſaicus altaris, ſacrificiorum, et legis inſculptae honorem monti *Ebal* tribueret. Ipſorum igitur intererat, vt monti *Ebal* ſuam dignitatem detraherent, atque e contrario monti *Garizim* eandem vindictam irent. Habuere igitur Iudaei in hoc negotio mentiendi, dolos neſtendi, et textum deprauandi cauſſam nullam; Samaritani vero ex ſua opinione ſatis determinantem. Ex quo elaret, Iudaeos ſine omni ratione in ſuſpicionem commiſſae fraudis adduci.

§. XXXVI. *Secundo*, ſi quidem Iudaei, vt *K.* putat, fraudis artiſices dicendi ſint in hoc negotio: tum ſequitur etiam, vt mores dolose agentium expreſſerint, niſi illos ad vnum omnes fungos et ſtipites fuiſſe ſomniaueris. Atqui dolos machinantibus ſolemne eſt, vt omnia probe circumſpiciant, quae ad peruerſum finem obrinendum faciunt, cuncta vero, quae obſunt, arceant, occultent, diſſimulent. Quae ſi conceſſeris, vti omnino concedi debent; tum fuge tibi Iudaeos, aduerſus templum *Garizitanum* inſurrecturos, qui ſibi id datum negotii crediderunt, vt montem *Garizim* iſtis, quas Samaritae jaetabant, praerogatiuis exuerent: quid putas, quaefo te, numquid vnam tantum praerogatiuam, altaris et legis ibidem ſcriptae, negabunt, vel ex libro, cui illae inſertae ſunt, eradent, alteram vero, ſcil. benedictionum in eo recitatarum, intemeratam relinquent? vix putem. Quam facile Iudaeis fuerit *Ebal* pro *Garizim* ponere, cum de altari erigendo fermo haberetur; tam facile etiam iis fuit, benedictionum pronuntiarum honorem ei detrahere, dummodo in iisdem locis, vbi haec leguntur, pro *Garizim* lectoribus ſuis *Ebal* propinarent. Cum Samaritae omne id, quod glorioſum eſſe poterat, ad *Garizim* retulerint: Iudaei haud dubie, ſi dolose agere voluerunt, cuncta illa in *Ebalem* translaturi erant; quinimmo debebant, ſi dolum aliquem in ſuum commodum concinnare ſtuduerunt. Verbo; conformaturi ſuos libros ita erant, vt monti *Garizitano* nil niſi maledi-

maledictionis in eo factae memoria superesset. Atqui hoc non apprehenditur ab ipsis factum esse. Iudaei potius, suum quasi cuique monti sine partium studio tribuentes, vsque in hodierna diem in suis codicibus eam lectionem exhibent, ex qua intelligitur, maledictionem in *Ebal*, benedictionem in *Garizim* promulgatam, apud illum vero simul altare conditum fuisse. Ex his iure concludo, illos iniuste doli hic commissi in suspensionem incurrere; Samaritas vero merito fraudum architectos vocari.

§. XXXVII. Tertium argumentum desumo ex vniuersali consensu 1) omnium hebraicorum codicum, omniumque 2) versionum antiquarum, quae ad unum omnes *EBAL*, non vero *GARIZIM* exhibent. Facile intellexit V. C. quam molestum ipsi hoc argumentum sit. Hinc omnem lapidem mouet (p. 24. 29.) vt illud, si fieri possit, in nihilum redigat. Quod igitur 1) ad consensum eodd. Hebr. attinet, sumi, ait, certum, quod est in quaestione. Quae enim, vtrum in exemplis hebraicis, aut Samaritanis, vera lectio retenta sit? adeoque non posse concludi, *EBAL* esse veram lectionem, quia hoc vocabulum in hebraicis exemplis reperitur. Eodem iure Samaritanos lectionem *GARIZIM* pro vera venditare posse, quia in omnibus hodiernis exemplis Samaritanis extaret. Quantum 2) ad antiquas versiones, existimat, a) eas valituras quidem, si de corruptione sermo esset, sexcentos circiter annos post Christum natum facta. Dum vero iam de corruptione agatur, 400 fere ante Christum annis introducta; non adparere, quomodo in tali quaestione versiones illae vllam vim habere possint, cum illae nimis recentes sint, quam esse debebant, si quis recte vellet earum auctoritate niti. Has versiones indicio quidem esse, ex quo pateat, quomodo adfecta fuerint exempla illa, quae in transferendo auctores illarum sequuti fuerint; qualia vero exempla, centum annis quinque, sex aut septem antiquiora, fuerint, ex iis plane non constitui posse. Deinde b) subiicit, ne quidem verum esse, omnes antiquas versiones legere in hoc nostro loco *Ebal*. Patere contrarium ex antiqua versione Samaritani Pentateuchi, litteris Samaritanis et dialecto Samaritana seu Chaldaico-Hebraica scripta, quae ex Samaritano textu facta pro eo idem valeret, quod pro hebraico textu verso ab eodem desumpta valere existimatur. Eandem quoque lectionem adferre versionem Samaritani textus Arabicam duplicem, et haud dubie quoque graecam, si vquam talis exstiterit. Quibus

bus ita enarratis tandem (p. 29) subdit: *cum igitur textus textui, versiones versionibus, possint opponi; intelligimus sane, neque ex textu, neque ex versionibus satis firmum argumentum, vel potius ullum omnino desumi posse, quo in constituenda huius corruptionis sede propria eri liceret.*

§. XXXVIII. Quatumvis sibi V. C. persuadeat, se hoc argumentum infregisse: attamen omnino nihil egit, dummodo controversiæ status recte formeretur. Etenim 1) ponamus tantisper, quod vero minime poni potest, ad hodiernum vsque diem superesse vetustissimos Pentat. Samarit. codices, vetustissimasque eius versiones, ipsam Christi, in terris versati, ætatem superantes: tum tamen ad ductum superiorum argumentorum ita ratiocinandum est. Si Iudæi nullam prorsus habuerunt in hoc negotio textum Mosaicum corrumpendi causam et animum: tum etiam codices suos, atque ex iis factas versiones, hæc in parte non corruerunt. Si vero Samaritani liberari non possunt a fraudis suspitione, quorum quippe e re erat, templo Garizitano vndecumque præsidia comparare, quæ inter alia sperare poterant, si quævis gloriosa a Deo in ipsum collata esse jactarent: tum consequens est, ut eorum codices pariter, atque ex iis constatae versiones, hoc saltem in loco, pro corruptis haberi debeant. Iam patebit, minime a nobis sumi id, quod est in quaestione. Numquid enim jus fasque est, codices et versiones, fraudis suspitione quam maxime in quadam causa oneratas, codicibus opponere et versionibus, quibus in eadem causa fraus obijci nequit? Quodsi partium inter se litigantium aequalitatem probare volueris: id numquam obtinebis, si altera premitur fraudis iusta suspitione, altera vero ab ea immunis est. Si vero vnus testis haud suspectus jam pondus suum habet: tum sequitur, plures, immo longe plurimos testes, id, de quo testimonium edunt, plane posituros esse omnem extra dubitationem; sicui e contrario testes, quorum fides inruta est, vel in infinitum multiplicati, attentionem nullam merentur.

2) Dignitatem huius argumenti, quod a consensu codicum et versionum petitur, eo magis perspiciemus, perpendentes, non solum codices impressos, sed etiam, qui hucusque in lucem prorahi potuerunt, manuscriptos, recentiores et veteres, quorum nonnulli ad ætatem 900 annorum et ultra pertigerunt, orientalium pariter atque occidentalium, tam Rabbanitarum quam Karaitarum, vnanimi consensione in lectionem nostram

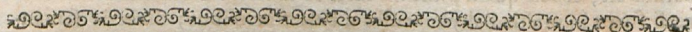
nostram conspirare, et praeterea versiones antiquas, tum ante tum haud multo post C. N. ex antiquissimis codicibus confectas, veluti *row LXX*, (cujus *Msta* ad nos perueniunt, quae aetatem XIV saeculorum habere dicuntur) Chaldaicam, Syriacam, Italam etc. quantumuis in aliis infinitas a se inuicem discrepent, cum ea facere. Ex historia gentis Iudaicae, inde a captiuitate Babelica vsque ad nostra tempora superstitis, notum est, eos in quam plurimis inter se inuicem diuersa sensisse. Diuersi fuere in multis Babylonenses a Palaestinenfibus; diuortia sententiarum extitere Pharisaeos inter et Sadducaeos, qui *Mosis* litteram, exploris omnibus traditionibus, crepantes, similes fuere ea in parte Samaritanis. Et quam dissident a se inuicem Rabbanitae et Karaitae, quanto se inuicem prosequuntur odio! Quae cum ita sint, concipi prorsus nequit, in longe plurimis, immo in ipsa de *Messiu* doctrina, omnium gravissima, in diuersa abeunt, nihilo tamen minus in eo conuenisse, quod *Moses* l. c. *Ebal*, non vero *Garizim* scripserit, nisi omnium certissimi fuissent, *Mosen* vere ita, nec aliter scripserisse. Idque eo magis prorsus incredibile videtur, quia sacra ipsorum, Hierosolymis olim celebrata, per alia argumentorum pondera defendi poterant, etsi *Moses* vel maxime *Garizim*, monti, altaris in eo erigendi honorem derulisset. Exstitere, vt et hoc addam, praesca pariter atque recentiori aetate inter Iudaeos viri probi, a fraudibus remoti, veri rectique amantes, naeuos suorum subinde ingenue confessi, legis et rerum inter ipsos antiquitus gestarum maxime gnari, Philosophi, Critici, vere docti: qui igitur fieri potuit, vt ad vnum omnes hac in re coeci fuerint, et nemini eorum contigerit esse tam felici, vt falsum a maioribus commissum cordate detegeret?

§. XXXIX. Ex haecenus dictis V. V. intelligit, argumentum, a consensu codd. et versionum antiquarum deductum, omnino robore suo pollere ad confirmandam lectionem *Ebal*, *etsi vetustissima hodie adessent Pentateuchi Samaritani et versionis ejusdem exempla*. At enim vero ea ne adsunt quidem. Proferat, si possit, V. V. vel vnicum Pentateuchi Samaritani indubium codicem, qui aetate quingentorum annorum superbiat, cum e contrario textus Ebraici et versionum ejus codices manuscriptos excitare queamus, duplo antiquiores. Haud inutilem, sed praeclearam praeterito anno operam in eo posuit Cl. *Olaus Gerhardus Tychsen*, cum in peculiari diff. *Buezouii* habita ostendit, *Pentateuchum Ebraeo-*

F

Samari-

Samaritanum ab Ebraico, eoque Masorethico, exemplari descriptum esse; sicuti ipse V. K. diffiteri non potuit, Samaritanos codices suos, temporum iniuria mutilatos redditos, ex Ebraico emendasse, et suppleuisse. Quantum itaque pretium ejusmodi interpolato recentique efformato codici statuendum sit, in negotio ad Iudaeos pertinente, nobis non mouentibus claret.

V I R O

IVVENI PRAESTANTISSIMO

IOHANNI SAMVELI ZEFFEL

S. D.

P R A E S E S.

Accessisti ad nos, PRAESTANTISSIME ZEFFELI, ante hunc annum, a propaedeuticis bene instructus, in primis vero ea plerarumque orientalium et occidentalium linguarum notitia jam imbutus, quam longe plurimi, S. S. Theologiae operam novantes, ne per omnem quidem vitam sibi comparant. Tantum autem absu t, ut, quia complures profectibus antecellebas, orio, ad nos delatus, te permitteres, ut potius incredibili ardore VIRO RVM VENERANDORVM ATQVE EXCELLENTISSIMORVM Scholas frequentaris, omnis generis bonae noxae libros evokeres, audita vero et lecta continua meditatione prosequeris. Neque hic subsistit TVA diligentia; sed FAVORIBVS rationum studiorum, inter nos hucusque tractatorum, redditurus, statuisi specimen aliquid eruditionis TVAE in carbedram academicam proferre, illudque publico examini subijcere. Parasti itaque, me praecunte, Vindicias loci Messici, quem a Iudaeis foede corruptum esse, sibi aliisque persuasum iuit VEN. KENNICOTVS. Non dubito, quin pro erectiori, quod tibi inest, ingenio, partes TVAS in iis defendendis, feliciter sis impleturus, et, si ita perrexeris, aliorum commodis aliquando quam praecavissimis instruiturus. Gratulor TIBI laudabiles, quos in literis fecisti, progressus ex animo, Deum precatus, ut tibi faueat, coepis que TVIS nunquam non clementer adnuat! Nihil mihi jam superesse video, quam ut TE PATRONIS STUDIORVMQVE PROMOTORIBVS, qui hucusque tuam egestatem, quacum colluctaris, liberalissime et munifice sublevarunt, tanquam beneficiis longe dignissimum de meliori commendem. Sic vale et me ama! Dabam d. XIX Aprilis. MDCCLXVI.

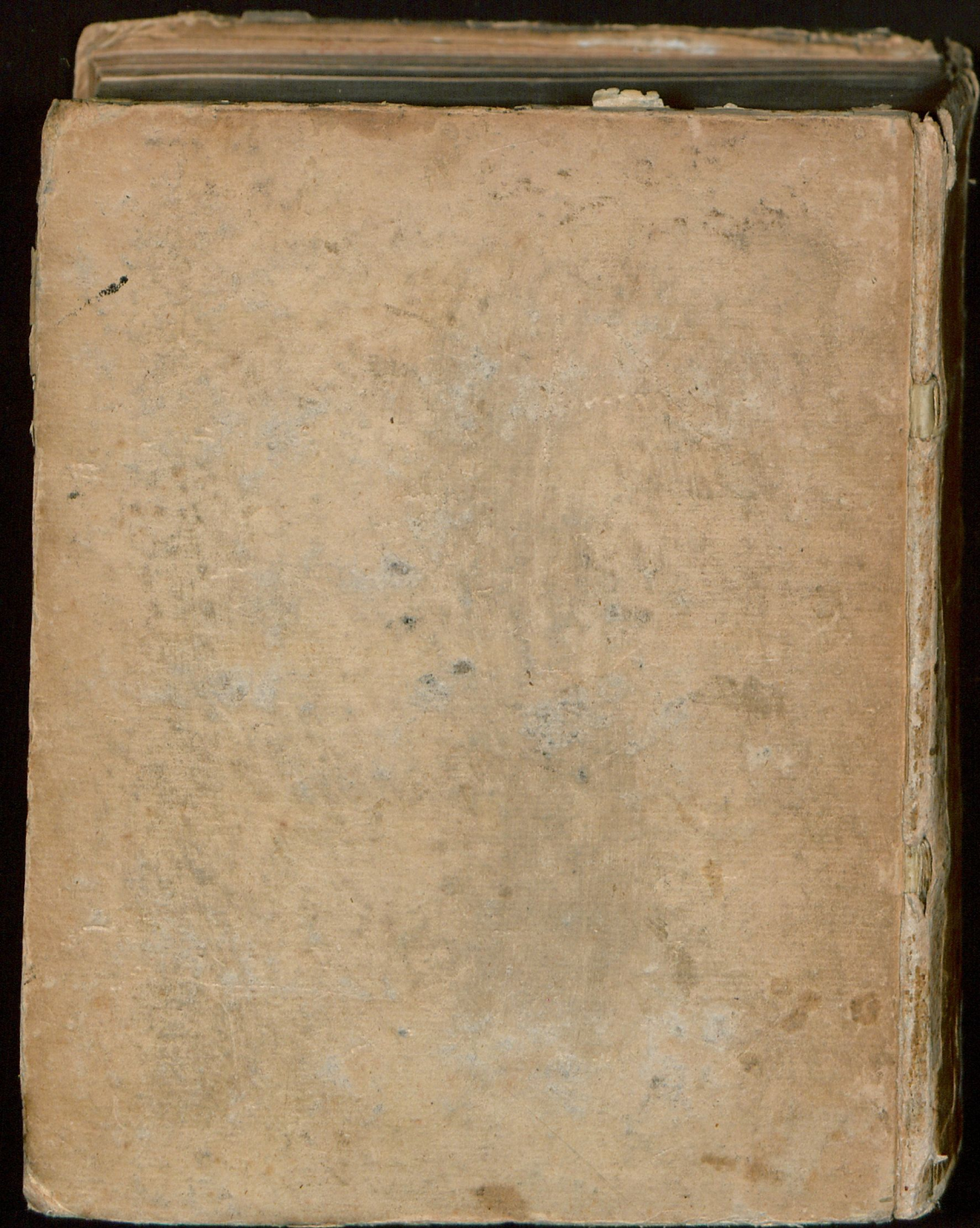

Fd 2287

X 2284284

Vd 18

nc

13
14

VINDICIAE

TOP

DEVTER. XXVII, 4.

CONTRA

CELEB. KENNICOTVM

INSTITVTAE

QVAS

SVB SVMMI NVMINIS AVSPICIIIS
CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
PRAESIDE
VIRO EXCELLENTISSIMO AMPLISSIMO
DOCTISSIMO

IOHANNE FRIDERICO STIEBRITZ

PHILOSOPHIAE OECONOMIAE POLITICES ET CAMERALIVM
PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO
ALVMNORVM REGIORVM EPHORO

PRAECEPTORE ATQVE PATRONO
PIETATE MAXIMA AETATEM DEVENERANDO

D. XXV. APRILIS A. O. S. MDCCLXVI.

PVBLICO ERVDITORVM EXAMINI SVBICIET

AVCTOR RESPONDENS

IOHANN SAMVEL ZEFFEL

OLSNA - SILESIVS

S. S. THEOLOGIAE CVLTOR.

HALAE MAGDEBVRGICAE
TYPIS GRVNERTIANIS

